

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

KAEDI YA GO ITHUTA DIKWALO YA MIND THE GAP

Melodi ya Poko

R.M Ramagoshi

Mophato 12

SETSWANA PUO YA GAE (PG)

1DITENG		
KAROLO YA A		
MATSENO		
1	Morutwana yo o rategang wa Mophato wa 12	
2	O ka dirisa Kaedi e jang?	
3	Maele a a botlhokwa a go ithuta	
4	Ka letsatsi la tlhatlhobo	
5	Thadiso ya Setswana ya Puo ya Gae, Pampiri ya 2: Tlhatlhobo ya Dikwalo	
8	Tshobokanyo ya Pampiri ya Tlhatlhobo	
7	Ke eng se batlhatlhabi ba se solofetseng?	
8	Mafoko a a dirisiwang go botsa dipotso	
KAROLO YA B		
1	Thadiso ka ga Morulaganyi	
2	Diponagalo tsa poko	
3	Dikapuo	
4	Mofuta wa poko le leboko	
MABOKO A A TLHAOTSWENG: Tshekatsheko		
1	Tshwene: Mothoagae M.D	
1.1	Lemorago la mmoki	
1.2	Mofuta wa poko le leboko	
1.3	Leboko le tlotlofoko	
1.4	Tshobokanyo	
1.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
1.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
1.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
1.8	Molaetsa/Thuto	
1.9	Maikutlo	

1.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
2	Lefifi la ntshwarele ngwana: Khunou F.S	
2.1	Lemorago la mmoki	
2.2	Mofuta wa poko le leboko	
2.3	Leboko le tlotlofoko	
2.4	Tshobokanyo	
2.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
2.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
2.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
2.8	Molaetsa/Thuto	
2.9	Maikutlo	
2.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
3	Ntwa: Setlalekgosi G.	
3.1	Lemorago la mmoki	
3.2	Mofuta wa poko le leboko	
3.3	Leboko le tlotlofoko	
3.4	Tshobokanyo	
3.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
3.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
3.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
3.8	Molaetsa/Thuto	
3.9	Maikutlo	
3.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
4	Botsotsi: Seate M.T.M	
4.1	Lemorago la mmoki	
4.2	Mofuta wa poko le leboko	
4.3	Leboko le tlotlofoko	
4.4	Tshobokanyo	
4.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
4.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	

4.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
4.8	Molaetsa/Thuto	
4.9	Maikutlo	
4.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
5	Loso lwa ga rre: Seate M.T.M	
5.1	Lemorago la mmoki	
5.2	Mofuta wa poko le leboko	
5.3	Leboko le tlotlofoko	
5.4	Tshobokanyo	
5.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
5.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
5.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
5.8	Molaetsa/Thuto	
5.9	Maikutlo	
5.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
6	Lefatshe la dikhuduego: Seate M.T.M	
6.1	Lemorago la mmoki	
6.2	Mofuta wa poko le leboko	
6.3	Leboko le tlotlofoko	
6.4	Tshobokanyo	
6.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
6.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
6.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
6.8	Molaetsa/Thuto	
6.9	Maikutlo	
6.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
7	Seromamowa: Ralusi A.L	
7.1	Lemorago la mmoki	
7.2	Mofuta wa poko le leboko	
7.3	Leboko le tlotlofoko	

7.4	Tshobokanyo	
7.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
7.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
7.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
7.8	Molaetsa/Thuto	
7.9	Maikutlo	
7.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
8	Kgosi Ramotshere Moiloa: Mogale L.H	
8.1	Lemorago la mmoki	
8.2	Mofuta wa poko le leboko	
8.3	Leboko le tlotlofoko	
8.4	Tshobokanyo	
8.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
8.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
8.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
8.8	Molaetsa/Thuto	
8.9	Maikutlo	
8.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
9	Sengalamotse (Exile): Shole S.S.S	
9.1	Lemorago la mmoki	
9.2	Mofuta wa poko le leboko	
9.3	Leboko le tlotlofoko	
9.4	Tshobokanyo	
9.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
9.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
9.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
9.8	Molaetsa/Thuto	
9.9	Maikutlo	
9.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
10	Lentswe la Moipolai: Khunuo F.S	

10.1	Lemorago la mmoki	
10.2	Mofuta wa poko le leboko	
10.3	Leboko le tlotlofoko	
10.4	Tshobokanyo	
10.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
10.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
10.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
10.8	Molaetsa/Thuto	
10.9	Maikutlo	
10.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
11	Leboko la motse wa Mogwase: Khunuo F.S	
11.1	Lemorago la mmoki	
11.2	Mofuta wa poko le leboko	
11.3	Leboko le tlotlofoko	
11.4	Tshobokanyo	
11.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
11.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
11.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
11.8	Molaetsa/Thuto	
11.9	Maikutlo	
11.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
12	Botsofe: Raditladi L.D	
12.1	Lemorago la mmoki	
12.2	Mofuta wa poko le leboko	
12.3	Leboko le tlotlofoko	
12.4	Tshobokanyo	
12.5	Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona	
12.6	Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona	
12.7	Thitokgang/Morero/Kgankgolo	
12.8	Molaetsa/Thuto	

12.9	Maikutlo	
12.10	Ditirwana: Tlhamo le dipotso tse dikhutshwane	
KAROLO YA C		
1	Kaedi ya go tshwaya ditirwana	

Morutwana yo o rategang wa Mophato wa 12

Dumela Morutwana wa Mophato wa Marematlou! Nte re go tataise. Re dumelele re go tlhabe podi matseba mabapi le poko ya rona e e fa isong, Melodi ya Poko. Diteng tsa maboko di farologane le go ikaega ka merero le melaetsa, jaaka e le boitlhamedi jwa mmoki mongwe le mongwe.

Kaedi e ya **Mind the Gap** e tlaa go thusa mo go ipaakanyetseng 9Tlhatlhobo ya Pampiri ya Bobedi (poko) go tswa mo bukeng ya *Melodi ya Poko* Setswana Puo Ya Gae (HL).

O KA DIRISA JANG KAEDI E YA GO ITHUTA

- Mo kaeding e, o tlaa bona tshedimosetso ka mefuta, tshobokanyo le diponagalo tsa maboko a a tlhaotsweng.
- Go na le ditirwana mmogo le dikaedi tsa go araba dipotso tse di tlaa go thusang go ipaakanyetsa tlhatlhobo.

	<p>TLHOKOMELA SE!</p>
 <p>[https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGqRGRrCcBbwWdchvFXVVQgNxGh]</p>	<p>DITIRWANA</p>
 <p>https://www.edutopia.org/article/assigning-more-writing-less-grading</p>	<p>DIKAEDI TSA GO ARABA DIPOTSO</p>
	<p>TLQTLQFOKO</p>

THADISO YA SETSWANA PUO YA GAE, PAMPIRI YA 2: TLHATLHOBO YA DIKWALO

Mo tlhatlhobong ya **Pampiri ya Dikwalo ya 2**, o tshwanetse go araba dipotso go tswa mo dikarolong di le THARO. Tsona ke:

KAROLO YA A: KAROLO YA B: KAROLO YA C:	Poko (30) Padi/Ditlhangwa tsa setso (25) Terama (25)
<p>Pampiri e, e na le maduo a le 80. E kwalwa mo diureng di le pedi le halofo (2½).</p> <p>Araba dipotso di le tlhano: Di le tharo mo Karolong ya A, e le nngwe mo Karolong ya B le e le nngwe mo Karolong ya C ka mokgwa o o latelang:</p> <p>Karolo ya A: Poko Maboko a a tlhaotsweng – Araba dipotso di le pedi. Leboko le le sa tlhaolwang – Araba potso e le nngwe.</p> <p>Karolo ya B: Padi/Ditlhangwa tsa Setso Araba potso e le nngwe go tswa mo Pading e o e rutilweng.</p> <p>Karolo YA C: Terama Araba potso e le nngwe go tswa mo terameng e o e rutilweng.</p>	

PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO
1. Tshwene	Potso ya tlhamo	10
2. Loso lwa ga rre	Dipotso tse dikhutshwane	10
3. Sengalamotse (<i>Exile</i>)	Dipotso tse dikhutshwane	10
4. Botsofe	Dipotso tse dikhutshwane	10
5. Boopa	Dipotso tse dikhutshwane	10
6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
12. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Potso ya tlhamo	25
13. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Potso ya dipotso tse di khutshwane	25
14. 'Tlholego ya Bakgatla ba ga Kgafela' LE 'Leboko la dikgomo'	Potso ya tlhamo	25
15. 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' LE 'Batlhaping ba Kgotla ya oorraMaidi'	Dipotso tse dikhutshwane	25
16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25
16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25
17. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25
17. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25

3. Maele a a botlhokwa a go ithuta

1	Kgaoganya tiro e o ithutang yona ka dikarolwana. Se se tlaa dira gore o kgone go tsepamisa mogopolo wa gago mo go se o se dirang. Ikhutse pele o simolola karolo e nngwe.
2	Rulaganya didiriswa tsotlhe tse o tlileng go di tlhoka pele ga go ithuta karolo nngwe jaaka phensele, pene, pampiri, metsi le pene ya mebala go bontsha dintlha tsa botlhokwa. Fa go kgonega eta o kwalela dintlhana tsa botlhokwa kwa thoko
3	Nna le tshepo. Se, se tlaa go thusa gore o tshwarelele tshedimosetso.
4	O ithuta bonolo fa o dirisa mebala le ditshwantsho. Leka go di dirisa fa go kgonagala.
5	Poeletso e botlhokwa go gakologelwa se o se ithutileng. Boeletsa tiro go fitlhela o kgona go e gakologelwa.
6	Tlhagisetsa mongwe yo o kgonang go go reetsa ka se o se ithutileng. Go botlhokwa go buisetsa dintlhana tsa go ithuta kwa godimo.

SE O TSHWANETSENG GO SE TLHOKOMELA KA LETSATSI LA TLHATLHOBO

- Goroga mo phaposing ya tlhatlhobo ura pele ga tlhatlhobo e simolola.
- Dirisa metsotso e le lesome ya go buisa ditaelo le lokwalopotso ka kelotlhoko.
- Tlhopha dipotso tse o batlang go di araba go tswa mo lenaneong la diteng.
- Rulaganya nako ya gago ka nepagalo, o inakanye le nako e e tshikintsweng mo tlase ga ditaelo le tshedimosetso.
- Kwa bokhutlong, boeletsa dikarabo tsa gago go netefatsa gore dipotso tsotlhe di arabilwe ka nepagalo.

TLHAMO YA DIKWALO KE ENG?

Ke karabo ya gago ya sethangwa sa dikwalo, e ka nna mo pokong, pading/ditlhangweng tsa setso/terameng) tse o di ithutileng. O tshwanetse **go ranola, go sekaseka le go akanya** o tsibogela potso e e boditsweng. Tlhokomela gore ditlhagiso tsotlhe di tshegeditswe ka mabaka go tswa mo lokwalong.

Malepa a go araba tlhamo (Poko, padi/ditlhangwa tsa setso le terama)

- Sekaseka setlhogo mme o thalele mareo a a botlhokwa mo potsong.
- Rulaganya tlhamo o dirise mmapa wa dikakanyo kgotsa lethomeso.
- Tsepama mo go se se boditsweng! Diteng tsa tlhamo ya gago di ikaege ka potso.
- Tlhamo e tshwanetse go nna le matseno, mmele le bokhutlo. O inaakanye le boleele jo bo kailweng.
- Setaele se dule se tlhomame. Kwala ka dipolelo tse dikhutshwane o dirisa ditemana.
- Konosetsa tlhamo ya gago ka bokhutlo jo bo maatla. Buisa tlhamo yotlhe gape, go siamisa diphoso tsa mopeleto le puo.
- **DITENG** tsa tlhamo di tlhatlhabiwa go lebeletswe thanolo ya setlhogo (matseno), boteng jwa kang, go fa mabaka le go tlhaloganya setlhangwa o se nyalanya le potso.
- **PUO le POPEGO** tsa tlhamo di tlhatlhabiwa go lebeletswe popego ya tlhamo, tatelano e e elelang le kgolagano ya dintlha/dikakanyo, puo, segalo le setaele.
- Diteng, puo le setaele di tlaa abelwa maduo go ya ka ruboriki.

DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE KE ENG?

Mo dipotsong tse dikhutshwane o newa nopollo go tswa mo lebokong le mo pading/ditlhangwa tsa setso le mo terameng. O bo o tshwanelwa ke go araba dipotso tse di ikaegileng ka nopollo eo. Dikarabo dingwe tsa dipotso o ka di fitlhela mo nopolong, tse dingwe ke tse di tlhatlhang boikakanyetsi jwa gago go tswa mo lebokong le mo pading/terameng, jaaka tsibogo mabapi le molaetsa le maikutlo.

KE ENG SE BATLHATLHOBI BA SE SOLOFETSENG?

- Bokgoni jwa gago jwa go **rulaganya** dintlha tsa poko **sešwa**.
- Bokgoni jwa gago jwa go neela tshedimosetso e e ka tswang e sa tlhagisiwa ka tlhamalalo mo lebokong. Se, se ka akaretsa mokgwa o tiriso ya dikapuo e ka nnang le seabe ka gona mo go tlholeng go tlhaloganya leboko, sekao, tiriso ya sekapuo sa mothofatso mo lebokong la Tshwene, '**Futshe ya gago e rwalelwa mathong 'eng'**' (ts. 23). Mosola wa sekapuo se, ke go bontsha maemo a setho a a neetsweng tshwene go supa fa seriba sa yona se fitlha tshobotsi ya yona fela jaaka dinokwane, di dira ka go rwala hutshe.
- Bokgoni jwa gago jwa go tsibogela diteng tsa leboko le gore di tsosa maikutlo afe. Se, se itsege jaaka **kgatlhegelo**. Sekao, o ka kopiwa go neela maikutlo a a renang mo lebokong/ maikutlo a mmoki. O ka kopiwa go tlhalosa ka botlalo mokgwa o puo kgotsa setaele sa mmoki se thusang ka teng go

tlhagisa maikutlo.

- Bokgoni jwa gago jwa go tsibogela dipotso tsa boikakanyetsi. Sekao. Leboko le tliša tshusometso efe mo go wena kgotsa o ungwile eng go tswa mo lebokong le le rileng.

MAFOKO A A DIRISIWANG GO BOTSA DIPOTSO

Tse ke dikao tsa mefuta ya dipotso tse di fitlhelwang mo tlhatlhobong:

Mofuta wa potso	Se o tlhokang go se dira
Tiriso ya tshedimose tso ka tlhamalalo: Dipotso tse di botsang ka ga tshedimose tso e e tlhagisitsweng mo setlhangweng ka tlhamalalo kgotsa go tswa mo nopolong.	
Neela maina a dilo/batho/mafelo/dikarolo...	Kwala maina a a kgethegileng a a mo pokong, mafelo, jj
Neela mabaka a se mmoki a le kang go se sedimosa/tlhagisa...	Kwala dintlha tse di totobatsang fa sebokiwa se ngongorega/itumetse/lora to...
Neela mabaka a le mabedi a...	Kwala mabaka a le mabedi a...
Sebokiwa/mabaka/morero ke eng?	Kwala leina la sebokiwa, neela morero/thitokgang/kgank golo
Tlhalosa maitshetlego/tshobotsi/semelo/go diragala eng fa go...	Kwala diponagalo tse di latelang. Sekao, lefelo le lebega kgotsa le nkgang? A sebokiwa se se rileng se siame/ga a na mekgwa/o rata ntw...
Tlhagisa mofuta wa poko le wa leboko.	Kwala mofuta, sekao. Mofuta wa poko: Leboko la magareng Mofuta wa leboko: Eleji
Ke eng se se dirwang ke sebokiwa/mmokiwa yo o rileng	Kwala ka se se

fa...?	diragetseng Kwala ka se sebokiwa se se dirileng.
Goreng sebokiwa se se rileng se dirile se se se dirileng?	Neela mabaka a a dirileng gore sebokiwa se dire sengwe
Mmoki o kaya eng fa a re...?	Neela tlhaloso e e maleba
Thulaganyo sešwa: Dipotso tse di tlhokang gore o dirise tshedimosetso e e farologaneng ka mokgwa o o rulaganeng.	
Sobokanya dintlhakgolo/dikakanyokgolo...	Kwala dintlha tsa botlhokwa ka boripana.
Kgobokanya dikarolwana/mabaka a ka gale...	Kopanya dilo tse di tshwanang
Neela thadiso ya ...	Kwala dintlhakgolo ka boripana.
Go itseela tshwetso: Dipotso tse di tlhokang gore o ranole leboko, o dirisa tshedimosetso e e sa neelwang ka botlalo mo lebokong, o e dirisa mo maemong a maitemogelo a gago a botho. Kgato e, e akaretsa go akanya ka se se diragetseng mo dikarolong tse dingwe tsa poko, ka go neela ditemosi tse di go bolelelang ka ga mmoki kgotsa morero mme o dirisa tlhologanyo ya gago go go thusa go tlhologanya sebokiwa.	
Tlhalosa gore kakanyo e e amana jang le morero...	Supa kamano le morero.
Bapisa dikakanyo/ maitsholo/ ditiragatso (ditiro) tsa sebokiwa...	Bontsha go tshwana le go farologana.
Mafoko a kaya eng/a bontsha eng ka ga sebokiwa se se rileng, maemo a, a go raya a reng ka sebokiwa seo.... O sa latlhe bokao jwa leboko	Bolela se o se naganang ka bokao, o lebeletse mokgwa o o tlhologanyang sebokiwa ka teng.
Mmoki o tsiboga jang /Maikutlo a mmoki ke afe? Tlhalosa ka mokgwa o sengwe se ntseng le seabe ka gona mo... Bolela gore o itse jang gore sebokiwa se se rileng se ...	Tlhagisa gore mmoki o ikutiwa jang.
Ke eng se sebokiwa/mmoki a se kayang ka...?	Tlhalosa bokao jo mmoki a bo tlhagisang.
Feleletsa polelo e e latelang ka go tlatsa ka mafoko a a tlogetsweng.	Kwala lefoko le le tlogetsweng fa thoko ga

	palo ya potso.
Nopola mola go tswa mo lebokong go netefatsa karabo ya gago./ Nopola ponagalo ya poko e e tlhagelelang e ka nna mo moleng kgotsa mo temaneng.	Kwalolola se se batliwang go tswa mo moleng/temaneng e e maleba go tswa mo lebokong
Tlathobob: Dipotso tse di tlhokang gore o arabe o ikaegile ka kitso, go thaloganya sebokiwa le maitemogelo a gago.	
Tlhalosa kakanyo ya gago/maikutlo a mmoki/morero/tshusometso/o ithutile eng/u ungwile eng...	Tlhokomela tshedimose tso yotlhe o bo o tseye tshwetso.
Go ya ka wena, ke eng...	Tlhagisa kakanyo ya gago ka se se totiweng.
Neela ntlhakemo ya gago ka ga...	Tlhagisa kakanyo ya gago ka se se totiweng.
Kgatlhegelo: Dipotso tse di botsang ka ga tsibogelo ya gago ya maikutlo ka se se diragalelang sebokiwa.	
Maikutlo a gago ke afe ka sebokiwa/ Bua ka tsibogo ya gago mo lebokong/ tiragalong/maamong ...	Dipotso tse, ga di na dikarabo tse di nepagetseng kgotsa tse di fosagetseng, fela o tshwanetse go tshegets a kakanyo ya gago ka lebaka, o ikaegile ka tshedimose tso e e neetsweng mo lebokong. Batlhatlhojwa ba ele tlhoko dintlha tse di amogelesegang tsa boitshwaro le meetlo
Tshwaela ka botlalo ka tiriso ya setaele, segalo, puo ya botshwantshi...	Fa o araba mofuta o wa potso, ipotse dipotso tse: A setaele se se nthusa go akanya ka se se bokiwang. Mmoki o ikutiwa jang? Goreng a ikutiwa jalo? Neela lebaka la karabo ya gago.

1. THADISO KA GA MORULAGANYI	
-------------------------------------	--

<p><i>Melodi ya Poko</i> ke thulaganyo kgotsa kgobokanyo ya maboko a a farologaneng e e tsenyeletsang mefuta ya Poko, sekao maboko a segompiano, a magareng le a segologolo. Maboko a, a kwadilwe ke baboki ba ba farologaneng mme a rulagangwa ke R.M Ramagoshi. Thulaganyo le kgobokanyo e, e lebisitswe go barutwana ba mophato wa bolesomepedi. E rulagantswe go latela ditlhokego tsotlhe tsa Pegelo ya Pholisi ya Kharikhulamo le Tlhatlhobo ya Bosetšhaba - Setswana Puo ya Gae.</p>	
---	--

2. DIPONAGALO TSA POKO

Go na le diponagalo tsa poko tse di tlhagelelang mo melathetong e le mebedi kgotsa go feta le gore o ka di lemoga jang?

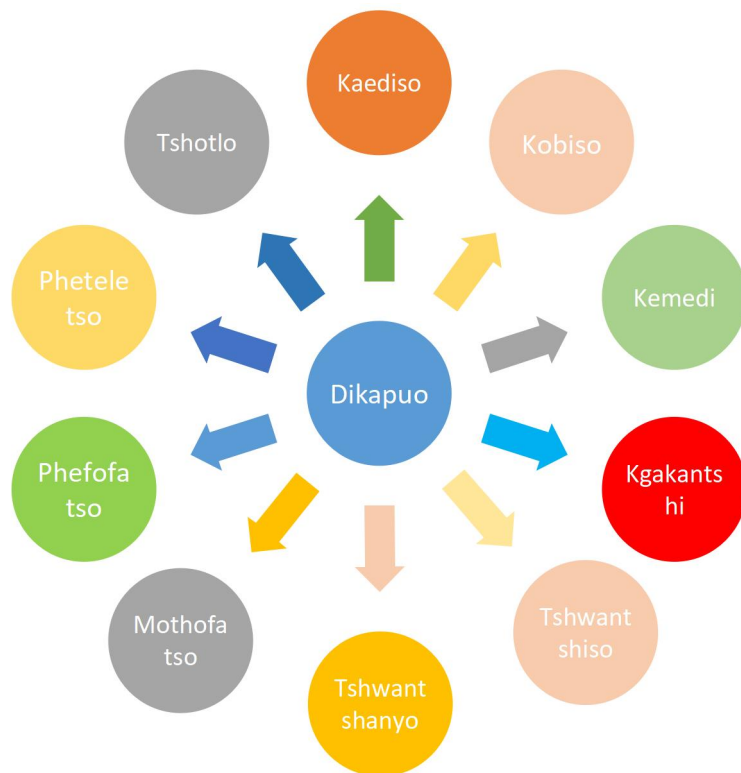
Leina la ponagalo	Mefuta ya ponagalo le gore o ka e bona jang.	Mosola wa ponagalo
Tlhatlagano	<p>Tlhatlagano ya mela/mafoko: Ke fa mela e e latelanang, e le mebedi kgotsa go feta, e na le mafoko a a tshwanang.</p> <p>Tlhatlagano ya popego: Ke fa mela e e latelanang, e le mebedi kgotsa go feta, e tshwere dipopipolelo tse di tshwanang.</p> <p>Tlhatlagano ya bokao: Ke fa mela e e latelanang, e le mebedi kgotsa go feta, e tshwere bokao jo bo tshwanang.</p>	Ditlhatlagano tsotlhe di gatelela bokao jo bo rileng, e ka nna jo bo tthagisiwang ka popego, bokao kgotsa ka mafoko.
Neeletsano	<p>Neeletsano ya mela/mafoko: Ke fa lefoko/mafoko a bofelo mo moleng fa godimo a simolola mola o o latelang.</p> <p>Neeletsano ya bokao: Ke fa lefoko le le khutlisang mola o o fa godimo le tshwana ka bokao le le le simololang mola o o fa tlase.</p>	Neeletsano e golaganya dikakanyo, go tthagisa bokao jo bo rileng mo lebokong./Go tswetsa kakanyo mo moleng o o latelang kwa ntle ga go dirisa lekopanyi.
Enjambamente	E bonagala ka tlhokego ya	E tliša kelelo ya

	matshwao a puiso mo temaneng kgotsa mo meleng e e salanang morago go fitlha go nna le letshwao la puiso kwa bokhutlong.	mela./ntlha kgotsa kakanyo e e tlhagisiwang.
Mmoelelo	Ke fa mafoko kgotsa dikapolelo mo tshimologong kgotsa mo bokhutlong jwa temana nngwe le nngwe di boeletswa gangwe le gape.	Ke go gatelela bokao jo bo rileng jo bo tlhagisiwang ke mafoko kana dikapolelo tseo mo lebokong.
Morumo	Ke thulaganyo ya mafoko a bofelo mo meleng ya temana gore dinoko tsa bofelo tsa mafoko mangwe di rumisane. Morumo e ka nna o o pataganeng kgotsa o o tloaganang.	O dira gore leboko le gakologelwe bonolo./ O salela mo bareetsing/O tisa moutlwalo wa kopelo e e tsosang maikutlo a a rileng. Tlhokomela: Mo soneteng o thusa ka sebopego se se tlhomameng jaaka abab cdcd efefgg
TLHOKOMELA: Mesola yotlhe ya diponagalo tsa poko le dikapuo, e tshwanetse go tlhalosiwa e le mo tirisong.		

Go na le diponagalo tsa poko tse di tlhagelelang mo moleng o le nosi fela le gore o ka di lemoga jang. Leina la ponagalo	Mofuta wa ponagalo le gore o ka e bona jang.	Mosola wa ponagalo
Poeletsomodumo	Ke fa ditumammogo kgotsa ditumanosi tse di tshwanang mo mafokong a a bopileng polelo, di boelediwa gangwe le gape.	E utlwatsa molodi oo rileng go tlhagisa bokao jo bo rileng mo lebokong.
Poeletsomafoko	Ke fa mafoko a a tshwanang mo moleng a boeela gangwe le gape.	E gatelela bokao jo bo rileng.
Sesura	Ke fa molatheto o kgaogantswe ka dikarolo di le pedi, mme e bontshwa ka letshwaopuiso la phegelwana kgotsa phegelwanakhutlo.	Karolo ya bobedi e gatelela kgotsa e tlhalosa bokao jwa karolo ya .ntlha

<p>Tlogelo</p>	<p>Ke fa go tlogetswe tlhogo, noko, tumanosi, tumammogo kgotsa popi nngwe fela mo lefokong. E ka bontshiwa ka lenalana, fela mo mabakeng a mangwe ga go nne le letshwao.</p>	<p>Go oketsa lebelo la moribo le morethetho wa leboko./Go tlisa go kibakibela ka bonako ga molatheto/moleng.</p>
-----------------------	--	--

3. MEFUTA YA DIKAPUO

SEKAPUO KE ENG?

Ke lefoko kgotsa ke sekapolelo se se nang le bokao jo bo farologaneng go na le jwa sona jwa tlholego jaaka **mothofatso**, **tshwantshanyo**, **tshwantshiso**, **kaediso**, **kemedi**, **phefofatso** le **kobiso**.

TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mosola wa dikapuo
Mothofatso	Ke sekapuo se se nayang selo sengwe se se sa tsheleng ditiro, popego, maikutlo kgotsa mekgwa ya setho.	Sekao: Leboko la Tshwene Bathong tshabang monna yoo. Ke go neela tshwene maemo a setho go e bitsa monna.
Tshwantshanyo	Ke sekapuo se se dirisetswang go tshwantshanya dilo kgotsa ditiragalo di le pedi. E lemogwa ka "jaaka", "tshwana le", "seka", "se...", "o ka re" "e kete".	Sekao: Leboko la Tshwene Mogatla o ntse lekono jaaka lore lwa monnamogolo Mosola: Gore mmuisi a tlhaloganye popego ya mogatla wa tshwene ka go e tshwantsha le go kobega ga matshwaro a lore.

<p>Tshwantshiso</p>	<p>Ke sekapuo se se dirisetswang go tshwantshanya ka go bapisa kgotsa go bitsa selo ka se sengwe. E lemogwa ka popi “ke”,</p>	<p>Sekao: Leboko la Lentswe la moipolai Ke noga e a lama Mosola: Go bapisa go itlhoboga ga gagwe ka a tlhasetswe ke batho le ga fa noga e ineela fa e tlhasetswe.</p>
<p>Pheteletso</p>	<p>Ke sekapuo se se godisang tiragalo kgotsa sengwe, maikaelelo e le go totobatsa le go gatelela se tota se tlhagisiwang.</p>	<p>Sekao: Leboko laNtwa E phakelela masea ‘pelong tse di lefifi, Mosola: Go feteletsa go nna teng ga ntwaka e akaretsa batho botlhe le masea a a sa itseng sepe.</p>
<p>Phefofatso</p>	<p>Ke fa mafoko a a bogale a tlhofofatswa ka go dirisa a a bonolo a a amogelelang.</p>	<p>Sekao: Leboko la Lefatshe la dikhuduego Le isitse baitsheki ga maotwana hunyela Mosola: Go phefofatsa ka dirisa maotwana hunyela boemong jwa go swa.</p>
<p>Kaediso</p>		<p>Sekao: Leboko la Botsotsi Botsotsi bo na le setilo sa bogosi bo a busa. Mosola: E re kaetsa/bontsha gore botsotsi fela jaaka bogosi bo a laola.</p>
<p>Kobiso</p>	<p>E tlhagisa maikutlo a a rileng mo lebokong. Tiriso e ka tena, ya kgopisa motho yo e mo lebisitseng, ya sotla kgotsa ya tshegisa. Mmoki o dirisa lefoko le tota a sa lebaganyeng bokao ba lona a sa tota bokao joo. Nako nngwe o dirisetswa go kgalema sengwe.</p>	<p>Sekao: Mola 1: Khutsanyana wee Mosola: Go tlhagisa tshotlo ya mmokiwa ka bokao jwa go nna khutsana ka ena a na le batsadi.</p>

4. MEFUTA YA POKO LE YA MABOKO

MOFUTA WA POKO	MOFUTA WA LEBOKO	DIPONAGALO
Poko ya segompieno	Leriki	<ul style="list-style-type: none"> ● Ke leboko le le khutshwane. ● Go le gantsi le kwadilwe go tswa letlhakoreng la motho wa ntlha. ● Le tthagisa maikutlo kgotsa kakanyo, kgotsa go tthalosa ponagalo e e rileng. ● Ga le anele kgang mme go le gantsi le ka mokgwa wa kopelo.
Poko ya segompieno	Sonete ya Sentariana	<ul style="list-style-type: none"> ● Leboko la melatheto e e lesomenne. ● Go le gantsi e kgaogantswe ka dikarolo tse pedi, e leng mela ya ntlha e robedi le e merataro ya bofelo. Dikarolo tse pedi tse, di tthagisa megopolo e mebedi e e farologaneng, e le potso/ bothata mme karabo/ tharabololo e mo meleng e merataro ya bofelo. ● Morumo wa mela ya ntlha e le robedi ke– abbaabba/ ababcdcd; e merataro ya bofelo ke - cdecde kgotsa cdcdcd kgotsa cddcef/ efefgg. Sekao: Botsofe
Poko ya segompieno	Maboko a kanelo	<ul style="list-style-type: none"> ● Ke leboko le le anelang kgang e e rileng ● Go le gantsi le leleele go gaisa mefuta ya maboko a " leriki" ● Go tlhokega gore mmoki a tthagise baanelwa le poloto.
	Balate	<ul style="list-style-type: none"> ● Ke leboko le le khutshwane la kanelo ● Le na le tiragatso e khutshwane e e tthaloganyesegang ● Le tthagisa tiragalo ya lerato, ya hisetori, e e leng ya tthago kana tsotlhe tse di kopane. ● E na le papoeletso ya mola wa bofelo ● Dibalate go le gantsi di simolola ka mokgwa wa tshoganyetso ● E dirisa mmuisano o o

		<p>khutshwafaditsweng</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ditemana tsa balate ke tsa melanne tse mo go tsona, mola wa bobedi le wa bone e rumang mmogo, le fa wa ntlha le wa boraro e sa rumisane. (abcb)
Poko ya segompiano	Eleji (Elegy)/ Letlhologela	<ul style="list-style-type: none"> • Le tlhagisa maikutlo a mong, bogolo jang a lorato, a go ikakanya go go tseneletseng, a kutlobotlhoko le boleng jwa boitumelo. • Le tlhagisa maikutlo a mmoki mabapi le sengwe se se mo amileng. • Go lebelela morago ka tlhologelelo e ga jaanong e bapispiwang le nako e e fetileng.
Poko ya segompiano	Epiki (Epic)	<ul style="list-style-type: none"> • Mogaka ke mongwe wa bosetšhaba kana wa botlhokwa mo loagong, mme o emela mogaka mo lotsong kana mo setšhabeng. • Maitshetlego a leboko a aname mme e ka nna a lefatshe lotlhe kana go feta. • Ditiragalo di ka ama dintwa tsa batho ba ba feteleditsweng go gaisa ba madi le nama. • Mo ditiragalong tse, badimo le dilo tse e seng tsa botshelo di nna le seabe. • Leboko la epiki ke tiragatso ya tlotlomatso mme le bokiwa ka mokgwa wa tlotlo o o fapaaneng le wa puo ya metlha, mme le fiwa tlotlo ya segosi e e fiwang bagaka. • Ke leboko le le anelang kang e e rileng. • Go le gantsi le leleele go gaisa mefuta ya maboko a “leriki”. • Go tlhokega gore mmoki a tlhagise baanelwa le poloto.
Poko ya segompiano	Maboko thoriso	<p>a Lebelela ditlhangwa tsa setso</p> <ul style="list-style-type: none"> • E boka bagale, dingaka, dikgosi, merafe, diruiwa le diphologolo tse e leng diano tsa merafe. • A dirisa tlotlofoko e e nonofileng. • A rotloetsa batho ba bangwe go tsaya

MABOKO A A TLHAOTSWENG

Leboko la 1

1. TSHWENE - Mokgatlhe David Mothoagae

1.1 Lemorago la mmoki

O belegwe ka ngwaga wa 1944. Ke mokwadi wa poko ya segologolo le ya segompieno. Poko ya gagwe go le gantsi ke ya thoriso. O boka dilo tse di farologaneng, bogolosegolo dilo tsa tlholego jaaka diphologolo, maemo le botshelo.

O kwadile dikwalo tse di latelang: *Mogoamodimo, Kgodu 'e tswang Lerotseng, Di ole makgolela le Samorerwane.*

1.2 Mofuta wa poko le leboko

1.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya magareng

1.2.2 Mofuta wa leboko: Pokothoriso

[<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.sciencedirect.com%2Ftopics%2Fagricultural-and-biological-sciences%2Fcolobinae&psig=AOvVaw03iiTCOIfaOmLDQk4AKF7S&ust=1666162358024000&source=images&cd=vfe&ved=0CB8Qr4kDahcKEwjxcLOmOn6AhUAAAAAHQAAAAAQAw>]

Tshwene: Mothoagae M.D

1 Ke monnamontsho morwa matlho a kgogometsong,
2 Monnamontsho a rwalelang hutshe matlhong;
3 Naare hutshe ya gago e reng e se ke e rolwa?
4 E se keng e rolwa le motho a bua le magosi,
5 Hutshe ya gago e rwalelwa matlhong, 'eng ramonne
6 Go rwalela hutshe matlhong, mokgwa wa dinokwane.

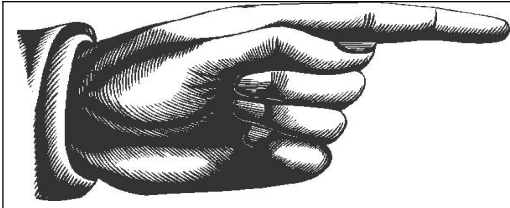
7 Kana o ne o re ke reng nne motshweneng,
8 Go rwalela hutshe matlhong ke tswa nayo badimong,
9 Hutshe e tiholang e rolwa e digela dingalo,
10 E sa onaleng e a latlhega, o bolawe ke letsatsi,
11 Letsatsi le phefo ya borwa di go gamole matlho,
12 Pula matlhong e go fatlhe ka marothodi a metsi.

13 Matlhonyana a tsabakela teng maakoribeng a seriba,
14 A tsabakela ka pono e bogale a le mahibidu;
15 Meno diphekeke di kgaola ntšwa mokwatla,
16 Molomo-o-tshupa, 'gano le bohibidu jwa tladi,
17 Kwa morago marago ke matlhokgolokwe a mabedi,
18 Mogatla o ntse lekono jaaka lore lwa monnamogolo.

19 Botlhale jwa gago bogolo jang nne motshweneng,
20 Dipalo o bala go fitlha boraro, go pale go isa pele
21 Phologolo sekamotho o sa lebaleng botlhofo,
22 Ka mmaba o mmaya leitlho go mo tshola tlhaloganyong,
23 O mo tshellele dithupa motshetelong go letela pula,
24 Motlhang mašwi a kgomo a lebane kgameo.

25 O motlhalefi gareng ga 'phologolo tsa naga,
26 Sebopegong o tthaeditswe motho go le gonnye,
27 Masimong o tsena ka sebalalo sethoboloko,
28 Moletlwa wa masimo o mo imela lea maimemagolo,
29 A phaphame a utlwa tshwenyana a re: Tsoga!
30 Go phegoga borokong a fitlhele maloba e le maabane.

31 Batshweneng mmangwana o tshwara thipa lea bogale,
32 Gale jwa tshwene bo bonwa motlhang ngwana a gapilwe.
33 E tlasela fela jaaka mokwepa nokeng ya Madikwe,
34 Le mogalegale nkwe ga di mo okaoke, ga di mo kakobe,
35 Ke leratla legolo di mo tlhabele mokgosi lesukasuke,
36 Tlhakatlhakanong di mo soboloke, tshwenyana a falole.

Tlhokomela se!

1.3 Tshobokanyo

- Mmoki o boka tshwene ka go e tlotlomatsa. O re neela tshobotsi ya yona mo ditemaneng tse tharo tsa ntlha.
- Mmoki o tlhagisa tshobotsi ya tshwene ka a re ke monna yo montsho yo o seriba se se fitlheleng matlho.
- Matlho a yona a gonyetse, a mahibidu, a masesanyane e bile a a tsabakela.
- E na le meno a a bogale, a a gagolang jaaka tšhaka. Molomo ona o motopo, legano le bohibidu jwa tladi.
- Marago ona a kgolokwe/tshekeletsa o ka re matlho a mabedi a a kgomaganeng. Mogatla o o kobegileng kwa godimo jaaka botshwaro jwa lore lwa go ikokotlela.
- Tshwene e tlhagisa fa e ka se fetole tshobotsi ya yona ka e tlhologile jalo. Ka popego e batlile go tshwana le motho, le fa e se gotlhelele.
- Mmoki o re neela semelo sa yona mo ditemaneng tse tharo tsa bofelo.
- Mmoki o kaya fa tshwene e le botlhale thata fela jaaka motho, e bile ga e le bale bonolo. Go goa gararo ga yona, go bapisiwa le go bala go go lekanyeditsweng ka e itse go bala fela go fitlha ka tharo. Go e kaya e le botlhale, ke kobiso.
- Fa o ka nna mmaba wa yona, e a go lepa, ga e le bale, e go ipaakanyetse go letela motsing go na le tšhono e e maleba ya go ipusolosetsa.
- E tseno mo tshimong go lebetse, mme e dire tshenyo e kgolo, fa mong wa tshimo a thanya, go a bo go setse go le thari.
- Tshwene ga e rate go tshwenngwa, bogolo jang fa o ka e tla ka fa ngwaneng. E ka go tlhasela ka bogale jaaka noga ya mokwepa fa o e tshwentswe, e sa boife sepe.
- Fa o ka e tseela ngwana, di dira modumo o o kwa godimo go go tlhakatlhakanya.

1.4. TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Ke monna montsho morwa matlho a kgogometsong	Poeletso ya tumammogo 'm' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 17: Kwa morago marago ke matlhokgolokwe a mabedi,	Poeletsomodumo ya tumammogo 'm' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng./Go tlhagisa bokao jwa popego ya marago a

		tshwene.
	22: Ka mmaba o mmaya leilho mo tshola tlhaloganyong,	Poeletsomodumo ya tumammogo 'm' go utlwatsa bokao jwa go tshola mmaba mo tlhaloganyong ka nako tsotlhe./Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	23: O mo tshellele dithupa motelong go letela pula	Poeletsomodumo ya tumammogo 'l' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	25: O motlhalefi gareng ga 'phologolo tsa naga.	Poeletsomodumo ya noko 'g' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	28: Moletlwa wa masimo o mo imela aime magolo.	Poeletsomodumo ya tumammogo 'm' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	35: Ke leratla legolo di mo tlhabelele osi lesukasuke.	Poeletsomodumo ya tumammogo 'l' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
	Mela 3 le 4 Naare hutshe ya gago e reng e se ke e rolwa? E se keng e rolwa le motho a bua le magosi.	Go gokaganya/tsweletsa ya go se rolwe ga sekopo/seriba ene.
	Mola 10 le 11 E sa onaleng e a latlhega, o bolawe ke letsatsi, Letsatsi le phefo ya borwa di go gamole matlho,	Go gokaganya/tsweletsa kakanyo ya letsatsi le le bogale jo bo dirang gore matlho a yona a gonyele.
Tlogelo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 16: Molomo-o-tshupa, ' gano	Tlogelo ya popi 'ke' mo go 'eng' boemong jwa 'ke eng' go tlisa go

	le bohibidu jwa tladi,	kibakibela ka bonako ya moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
	Mola 5: Hutshe ya gago e rwalela matlhong, 'eng ramonne	Tlogelo ya tlhogo 'le' mo go 'gano' boemong jwa 'legano' go tlisa go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
	Mola 25: O motlhalefi gareng ga 'phologolo tsa naga	Tlogelo ya tlhogo 'di' mo go 'phologolo' boemong jwa 'diphologolo' go tlisa go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
Poeletsomafoko	34: Le mogalegale nkwe ga di mo ke, ga di mo kakobe	Go gatelela/tlhagisa bogale jwa tshwene e e sa kakologeng nkwe ka go boeletsa kutu 'gale' mo go mogalegale.
Sesura	Mola 34: Le mogalegale nkwe ga di mo okaoke, ga di mo kakobe.	Go dirisa karolo ya bobedi go tlhalosa/gatelela bokao jwa tlhagiso ya ntlha ya gore tshwene ga e diegele le nkwe tota, e a mo tlhasela.

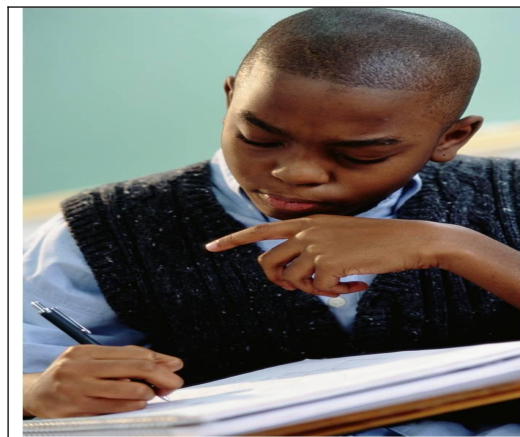
1.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Mothofatso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 5: Hutshe ya gago e rwalelwa matlhong 'eng	Go neela tshwene maemo a setho ka go dirisa lerui la motho wa bobedi e leng 'ya
	Mola 5: Hutshe ya gago e rwalelwa matlhong 'eng	Go neela tshwene maemo a setho ka go dirisa lerui la motho wa bobedi e leng 'ya gago'.
Tshwantshiso e fitlhelwa mo:		
	Mola 1: Ke monnamontsho morwa matlho a kgogomesong.	Tshwene e bapisiwa le motho mme mmoki o e bitsa monnamontsho./Go bapisiwa mmala wa tshwene le mmala wa monna yo montsho mme a e bitsa monnamontsho.

	Mola 15: Meno diphekeke dikgaolantšwa mokwatla,	E tshwantshisa bogale jwa meno a tshwene ka go a bitsa diphekeke tse di kgonang go kgaola ntšwa mokwatla.
	Mola 17: Kwa morago marago ke matlhokgolokwe a mabedi, Mosola:	E tshwantshisa marago a tshwene ka go bapisa lematlho mme o a bitsa matlhokgolokwe.
Tshwantshanyo e fitlhellwa mo:		
	Mola 18: Mogatla o ntse lekono jaaka lore lwa monnamogolo.	Gore mmuisi a tlhologanye popego ya mogatla wa tshwene ka go e tshwantshanya le go kobega ga matshwaro a lore.
	Mola 18: Mogatla o ntse lekono jaaka lore lwa monnamogolo.	Gore mmuisi a tlhologanye popego ya mogatla wa tshwene ka go e tshwantshanya le go kobega ga matshwaro a lore.
	Mola 21: Phologolo sekamotho o sa lebaleng botlhofo, Mosola.	Gore mmuisi a tlhologanye bonolo go sa lebale ga tshwene ka go go tshwantshanya le motho.
	Mola 33: E tlasela fela jaaka mokwepa nokeng ya Madikwe.	Gore mmuisi a tlhologanye bonolo mokgwa o tshwene e tlaselang mmaba ka gona ka go e tshwantshanya le tlaselo ya mokwepa.
Mothofatso	Mola 19: Botlhale jwa gago bogolo nne motshweneng.	Go neela tshwene maemo a setho ka go dirisa lerui la motho wa bobedi e leng 'jwa gago'.
Pheteletso	Mola 15: Meno dipheke dikgaolantšwa mokwatla,	Go godisa ka go feteletsa bogale jwa meno a tshwene.
Kobiso	Mola 19: Botlhale jwa gago bogolo jang nne motshweneng,	Go kobisa ka go kaya fa tshwene e le botlhale ntswa e sa itse go bala go feta tharo.
1.6 Morero/kgankgolo/thitokgang	Tlotlomatso ya tshwene ka ntlha ya tshobotsi le semelo sa yona.	

1.7 Maikutlo	Maikutlo a boitumelo a ka ona mmoki a supang tlotlomatso ya gagwe mabapi le tshobotsi le semelo sa tshwene.
1.8 Molaetsa/ Thuto	O se nyatse motho ka ntlha ya ditebego tsa gagwe./O se tlaetse motho matlho o sa itse botennye jwa gagwe.

1.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Tshwene

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la “Tshwene’ ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e o tlhagisang tse mmoki a tlotlomsang tshwene ka tsona. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Leboko le le bua ka ga eng?	(2)
2.2	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng ya 3 le 4 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Tlhalosa gore ponagalo e o e neetseng mo go 2.2 o e lemogile jang?	(2)
2.4	Tlhalosa mola 22 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.5	O ithutile eng go tswa mo lebokong le?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Mmoki o tlhagisa maikutlo afe mabapi le tshwene mo lebokong le?	(2)
3.2	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 5 o bo o tlhalose gore o e lemogile jang?	(2)

3.3	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 1 le mosola wa yona.	(2)
3.4	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 17 o bo o tlhalose gore o e lemogile jang?	(2)
3.5	Leboko le, le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
		[10]

Leboko la 2

2. LEFIFI LA NTSHWARELE NGWANA - Freddie Samuel Khunou

2.1 Lemorago la mmoki

Ke mmoki wa Setswana. O kwadile buka e leng '*Lerumo le a tlhaba*'.

2.2 Mofuta wa poko le leboko

2.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

2.2.2 Mofuta wa leboko: Eleji/Letlhologela

[<https://www.nationalgeographic.com/animals/article/animals-myths-hyenas-lions-science>]

Lefifi la ntshwarele ngwana –Khunou FS

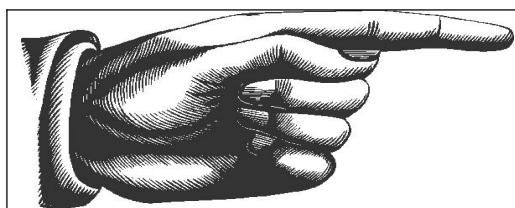
- 1 Banna ba kile ba duba thankga,
- 2 Ba bapola phage ka mangana,
- 3 Bakhudung ba ja mokaikai,
- 4 Ba etsa dipholwana.

- 5 Bangwe ba re letsholo le tsholetswe,
- 6 Le tsholetswe tilodi ya phage,

7	Bana se iteyeng bagolo molomo,
8	Ba tseeng tsia ke a le kopa.
9	Selo seo ke phiri maphamolabana,
10	Kwa dithabeng tsa ga seemo,
11	Nageng ya Babinakhudu,
12	Tulo ya sekgwa le diphologolo.
13	Bosigo go ntshofala tsho!
14	Motshwarathipa ka fa bogaleng,
15	Phiri e ne ya lelala ka lesea,
16	A e kgobola ka letswatswana.
17	Ijo! nna ke wa ga mang?
18	Lefifi le njetse wa maitibolo,
19	Ka le mo naya ka
20	Ke ne ke ijetse dintshe.
21	Bathong tshabang monna yoo,
22	O kgonwa fela ke ngwedi,
23	Ngwedi lesedi la bana le bagolo,
24	Lesedi la diphologolo le dijalo.

Tlotlofoko

- Go duba thankga - go tshwara bothata
- Go tshwara phage ka mangana - go tshwara bothata
- Mokaikai - mokgwa kgotsa tsela ya go ya kwa le kwa
- Dipholwana - dipoo tse dinnye
- Tsholetsa – go kopa gore tiragalo nngwe e dirwe./e isiwe magoletsa

Tlhokomela se!

2.3 Tshobokanyo

- Mo lebokong le go buiwa ka banna ba Bakhududung, ba ba neng ba kopa gore letsholo le bolotswe ka ba ne ba le mo mathateng.
- Ba ne ba dira ka thata ba tsoma phiri e e neng e jele ngwana.
- Mmoki o kopa bana gore ba reetse bagolo fa ba ba kgalema ka phiri e e bolayang /

ba ne ba ba kgalemelela go tsamaya bosigo mo lefifing le le nang le dilalome jaaka bophiri.

- Mmoki o tlhalosa fa phiri e le phologolo e e phamolang bana ka bonako go itebetswe e siele kwa dithabeng mo nageng ya bakhudung. Naga e, e mo sekgweng se se tletseng diphologolo.
- O tlhalosa fa lefifi la bosigo jwa naga ya Bakhudung e le jwa mma ntshwarele ngwana, le o ka se boneng sepesepe. Bomme fa ba bona phiri ba leka go e koba ka go e gasa ka letswai gore e se ka ya phamola bana ba bona.
- Mmoki o lela selemo sa matlhotlhapelo gonne phiri e mo jetse ngwana wa gagwe wa ntlha, a inwetse bojalwa.
- Mmoki o tlhalosa fa phiri e le phologolo e e tshabegang mme yona e tshaba lesedi la ngwedi gonne e bonagala sentle mo go lona. O kaya fa ngwedi o tlisa lesedi mo bosigong go bonesetsa bana, bagolo, diphologolo le dijalo.

2.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya bokao	Mela 1 le 2: Banna ba kile ba duba thankga Ba bapola phage ka mangana	Ke go gatelela bokao jwa gore banna ba Bakhudung ba ne ba tsene mo mathateng/ba tshwaragane le mathata morago ga gore phiri e phamole ngwana.
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
Neeletsano ya mafoko	Mela 5 le 6: Bangwe ba re letsholo le tsholetswe, Le tsholetswe tilodi ya phage	Go gokaganya/tswelletsya go kopa go bolotswa ga la banna go batla phiri.
	Mela 22 le 23: O kgonwa fela ke ngwedi, Ngwedi lesedi la bana le bagolo	Go gokaganya/tswelletsya kakanyo ya gore bana le bagolo ba bolokesega fa go le lesedi ka phiri a kgonwa fela ke lona
Enjambamente e fitlhelwa mo go:		
	Mela 19 le 20 Ka le mo naya ka Ke ne ke ijete dintshe.	E tlisa kelemo ya ntlha ya gore lefifi le jele ngwana gonne ena a ne a itshietse.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mela 5: Bangwe ba re letsholo le tsholetswe.	Poeletsomodumo ya tumammogo 'I' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng

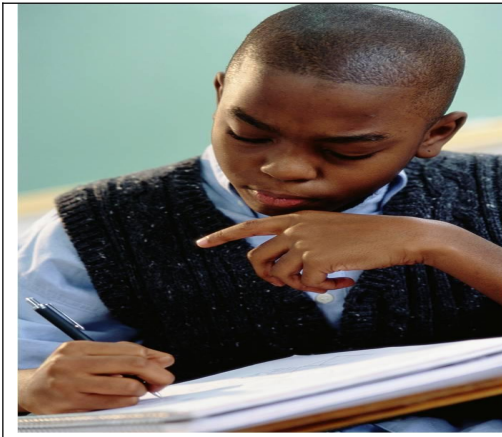
		mo moleng.
	Mola 15: Phiri e ne ya lelala ka lesea	Poeletsomodumo ya tumammogo 'I' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 24: Lesedi la diphologolo le dijalo	Poeletsomodumo ya tumammogo 'I' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.

2.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Mothofatso o fitlhelwa mo go:		
	Mola 21: Bathong tshabang monna yoo.	Ke go naya phiri maemo a setho ka go e bitsa monna.
	Mola 18: Lefifi le njetse wa maitibolo	Ke go naya lefifi tiro ya setho ya go ja.

2.6 Morero ankgolo/Thitokgang	Matshwenyego a a tlišitsweng ke lefifi.
2.7 Molaetsa/Thuto	Bosigo ga bo rone nta./Lefifi le na le ditiro tse di maswe tse di sa diragaleng mo leseding./Dilo dingwe fa di tlišetsa bangwe phenyo, ba bangwe di ba tlišetsa go fenngwa.
2.8 Maikutlo	Maikutlo a kutlobotlhoko e e tlišitsweng ke phiri e e phamotseng ngwana mo lefifing.

2.9 Ditirwana

Ditirwana tsa Lefifi la ntshwarele ngwana

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Kwala tlhamo e diteng tsa yona di supang fa ditiro tsa lefifi di na le ditlamorago tse di sa itumediseng. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a magareng ga 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Morero wa leboko le ke ofe?	(2)
2.2	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng ya 1 le 2 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Tlhalosa mola 6 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.4	Ke sekapuo sefe se se tlhagelelang mo moleng 18, bolela gore o se bone jang?	(2)
2.5	O ithutile eng go tswa mo lebokong le?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Kgankgolo ya leboko le ke efe?	(2)
3.2	Ke ponagalo efe ya poko e e dirisitsweng mo meleng ya 5 le 6? Neela mosola wa yona.	(2)
3.3	Mmoki o kaya eng fa a re 'Phiri e ne ya lelala ka lesea'?	(2)
3.4	Ke maikutlo afe a a senolwang mo lebokong le?	(2)
3.5	O ungwile eng go tswa mo lebokong le?	(2)
		[10]

Leboko 3

NTWA – GRACE SETLALEKGOSI

3.1 Lemorago la mmoki

Mmoki o itsege ka go kwala maboko a segompieno mme o boka dilo tse di farologaneng. O kwadile lokwalo lwa poko e leng 'Sejo se sennye'.

3.2 Mofuta wa poko leboko:

3.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

3.2.2 Mofuta wa leboko: Leriki

[<https://www.dreamstime.com/illustration/black-fighting-kids.html>]

[<https://www.google.com/imgres?imgurl=https://www.natureinstock.com/cache/pcache2/12564642.jpg&imgrefurl=https://www>]

[<https://articles.connectnigeria.com/video-of-the-week-the-deadly-dambe-street-fighter>]

[<https://www.pbs.org/wgbh/masterpiece/special-features/world-war-ii-major-events-timeline/>]

Ntwa - Grace Setlalekgosi

- 1 Ntwa ke nngwe ya bana ba tlholego.
2 Bile o e fitlhetse a ba a e tlogela.
3 E mmaba e itse go ratela pelo e itebetse,
4 E phakelela masea 'pelong tse di lefifi.
5 A bo a latlhe matsele go ngapana.
- 6 Diphologolo tsotlhe di lwa di tlhawaafale.
7 Sebata le nong ga go pharologanyo epe.
8 Botshoswane le bontsi ba a nne ba iteke,
9 Botlou ba kgalemele bojang go tlhola bo mela.
10 Tshwene le ntšwa ba ilana botlhoko.
11 Ramariri le mong wa gagwe ga a mmoife.
- 12 E re o tlaa ja monate go lwe methepha,
13 Ya bone ntwā e tsadisa ntsi tlou le penne,
14 Dioka tsotlhe tsa diphiri di bipologe.
15 Yo o kileng a lalela ka katse le moroko,
16 Le yo o beileng sa ka fa teng Sebata a tswe.
17 Ntwa yone ga o kake wa e bona ke metlatlarietso,
18 Mesese e fudugetse kwa maranthanthenng.
- 19 Ya banna ga ke na sebetē ke tshaba go e bona.
20 E bonwa ke yo o kileng a tshabana le tau.
21 Ya bone ga e kgotlwe go sa twe sepe,
22 Kana ke raya ntwā e seng ya botagwa.
23 Fa ba tshwaranye basadi ba rwala mabogo,
24 Ba lwela go amogana pako le botshelo.
- 25 Go dikile go tserema mokgosi kwa bokone,
26 Zimbabwe a le mo bothateng go sa siama.
27 Bolran le bona ga ba itse boroko.
28 Ya mafatshe ntwā re itaanya dirope,
29 E amoga matshelo e jale bohutsana,
30 Tsalo e gananne teng le ntle mothong.

Tlotlofoko

- Bile – motsalwapele wa Motswana
- Mmaba – sera
- Ratela – go atamela sengwe kgotsa motho ka iketlo le ka tidimalo gore kgorogo ya gago, e tshoganyetse.
- Phakela – go tla go ise go solofelwe
- Ngapana – go lwa kgapetsakgapetsa
- Ilana – go tlhoana
- Bipoloqe – go rumoloqe

3.3 Tshobokanyo

- Mo lebokong le, mmoki o tlhagisa maikutlo a kutlobotlhoko mabapi le ntwā. O tihalosa fa ntwā e tliša kutlobotlhoko e e seng kana ka sepe.
- O re tlhagisetsa dintwa di le mmalwa tse di farologaneng.
- O supa fa fa ntwā e le selo sa bogologolo, go tswa kwa ga bile, e ka se tsoge e fedile.
- O e kaya e le sera, e simolola mo tlhaloganyong ya motho a sa akanya. E itlhaganelele go losa le masea a a sa itseng sepe.
- E fitlhelwa le fa gare ga diphologolo. Ka dinako dingwe fa di lwa di a bolaana. Dibata le dinonyane ga di farologane ka gope fa di lwa.
- Ntwā fa gare ga digagabi, ditshoswane le digagabi le tse dingwe, ga se e e boifisang kgotsa e e matlhomahibidu. O dirisa pheteletso go supa fa tlhaga e amiwa ke ntwā ka e le sejo se segolo sa ditlou.
- Go letlhoo le kilano magareng ga diphologolo tsa mo gae le tse di tlhaga.
- O supa fa a kgatliwa ke ntwā magareng ga basetsana/ methepa.
- Ya bona fa e ka bolola, e tlhagisa dikgang tse dikgolo mo pepeneneng.
- Diphiri di a utololwa, ntwā ga se ya diatla, ke ya kamano e e kwa godimo, basadi ba kukile mesese.
- Fa basadi ba lwa, ba ntsha diphiri. A re ntwā ya bona ke go tsosa modumo fela.
- Ntwā ya banna e bogelwa ke yo o sebetse, fa ba lwa, go a tshosa ka mongwe le mongwe a batla go tsewa e le mogale.
- O kaya fa ntwā ya banna e tsoga go sa tse sepe
- Fa ba lwa go a tshosa, ka mongwe le mongwe a batla go tsewa e le mogale le go nyenyefatsa molwani yo mongwe, le loso le ka nna teng.
- Mmoki o kaya fa ntwā ya dinaga le yona e tliša bohutsana ka go bolaanwa mo go yona, basadi ba sala ba se na bana.
- Bohutsana ba ntwā bo ama batho botlhe fela jaaka bo ama yo o nang le pelegi le yo o e ke tlhokang.

3.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlogelo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 4: E phakelela masea 'pelong tse di lefifi	Tlogelo ya tumammogo 'di' mo go 'pelong' boemong jwa dipelong go tliša go kibakibela ga bonako ga moribo le moretheto mo moleng/ Go oketsa lobelo lwa moribo le moretheto mo moleng.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 4: E phakelela masea 'pelong tse di	Poeletsomodumo ya tumammogo 'I' go tliša moutlwalo wa molodi o o

	lefifi	rileng mo moleng.
	Mola 6: Diphologo tsotlhe di di Iwa tihwaafale	Poeletsomodumo ya tumammogo 'l' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 8: Botshoswane le bontsi ba a nne ba iteke	Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 9: Botlou k kgalemele bojang go tlhola bo mela.	Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 14: Dioka tsotlhe tsa diphiri di	Poeletsomodumo ya tumammogo 'd' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 23: Fa ba tshwaranye basadi ba rwala mabogo	Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.

3.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Pheteletso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 4: E phakelela masea 'pelong tse di lefifi	Go feteletsa go nna teng ga ntwaga mongwe le mongwe a re e phakelela masea a a sa itseng sepe.
	Mola 13: Ya bone ntwaga tsadisa ntsi tlou le penne	Go feteletsa go kgatlhegela ntwaga basadi gore ga se ya dilo tse di kgonegang a re e dira gore ntsi e tsale tlou.
	Mela 14 le 15 : Yo o kileng a lalela ka katse le moroko, Le yo o beileng sa ka fa teng sebata a tswaga	Go feteletsa go ntsha diphiri ga basadi fa ba lwa.
	Mola 20: E bonwa ke yo o kileng a tlabana le tau	Go feteletsa ka go supa fa ntwaga banna e lejwa ke yo o pelo e thata.
Mothofatso o fitlhelwa mo go:		

	Mola 29: E amoga matsh e jale bohutsana.	Mosola: Go neela ntwā tiro ya setho ka go dirisa madiri 'go amoga' le 'go jala'
--	---	--

3.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Bosetlhogo ba ntwā/ Kutlobotlhoko e e tliswang ke ntwā.
3.7 Molaetsa/Thuto	Ditlamorago tsa ntwā di tlisa mahutsana/ Ntwā ga e age motse.
3.8 Maikutlo	Ke maikutlo a kutlobotlhoko e e tlisiwang ke ditlamorago tsa ntwā.

3.9 Ditirwana

	<p>Ditirwana tsa leboko la Ntwā</p>
--	--

POTSO YA TLHAMO

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la 'ntwā' ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e e netefatsang gore ntwā e setlhogo, e tlisa bohutsana mo matshelelong a batho. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Leboko le le bua ka ga eng?	(2)
2.2	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 4 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Tlhalosa mola 30 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.4	Naya sekapuo se se mo moleng 4 le mosola wa sona.	(2)

2.5	Molaetsa o o o amogelang go tswa mo lebokong le ke ofe?	(2) [10]
-----	---	-------------

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Thitokgang ya leboko le ke efe?	(2)
3.2	Maikutlo a mmoki ke afe mo lebokong le?	(2)
3.3	Naya ponagalo ya poko e e mo moleng 8 le mosola wa yona.	(2)
3.4	Naya sekapuo se se mo moleng 29 le mosola wa sona.	(2)
3.5	Molaetsa o o o ungwileng go tswa mo lebokong le ke ofe?	(2) [10]

Leboko la 4

BOTSOTSI – Seate MTM

4.1 Lemorago la mmoki

Ke mmoki wa bogologolo. O itsege ka dibuka tsa maboko tse di latelang: *Poko ya me ke botshelo le O mpone ke go bone*. Ke mmoki yo maboko a gagwe bontsi e leng a thoriso.

4.2 Mofuta wa poko le leboko:

4.2 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

4.3 Mofuta wa leboko: Tlaopo/Kobiso

Botsotsi – Seate MTM

- 1 Botsotsi bo na le setilo sa bogosi bo a busa,
- 2 Bo a busa le mo setšhabeng sa rona sa Batswana;
- 3 Bo na le bogosi 'khutlong tsoonne tsa lefatshe.
- 4 Bo busa bašwa le bagodi, Aforika ka bophara,
- 5 Bo tsamaya bo ikgethela ba ba bo ratang;
- 6 Mme bo ba tlhalanye le tsotlhe tse di molemo.

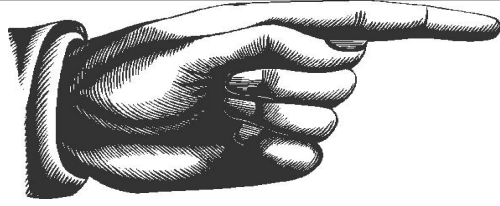
- 7 Mo gare ga lefifi le lentshontsho la bosigo,
- 8 Dinaledi di benyabenya, dibopiwa tsa Mmopi,
- 9 Selelo se se tlhomolang pelo se utlwale kgakala -
- 10 Ke kgosi thipa, a kgabetla melala ya badiri,
- 11 Mosokami a fopholetsa dikgetsana tsa moitsholedi;
- 12 Mme a tablele gotlhe; a se tlogele le sentenyana.

- 13 Botsotsi bo sitisa batho go direla Jehofa,
- 14 Bo tlama batho ka dikgole ba nne makgoba;
- 15 Bo tsamaya bo thopela batho ditsabona,
- 16 Fa bo nyala motho bo botshe jaaka dinotshe,
- 17 Fela fa bo tlhala bo a galaka bo botlhoko;
- 18 Mme bo bolaye motlhanka wa jona bosetlhogo.

- 19 Botsotsi bo a tsietsa bo diegisa motho,
- 20 Bo diegisa motho go bona pholoso;
- 21 Bo lebatša fa sedibana pele se sa ikanngwe,
- 22 Bo dira motho go nna bonya jaaka leobu;
- 23 Mme e re a swa, a goe a re: "JESU LE NNA O NKGOPOLE,
- 24 O NKGOPOLE fa o tsena bogosing jwa GAGO".

Tlotlofoko

- Mosokami – motho yo o dirang dilo tse di maswe/ tse di sa nnang sentle.
- Go fopholetsa - go apaapa
- Moitsholedi - motho yo o humileng.
- Sitisa - go dira gore mongwe a tlholwe kgotsa a palelwe ke go dira tiro e nngwe e e rileng.
- Botshe - monate
- Galaka - baba/botlhoko

Tlhokomela se!

4.3 Tshobokanyo

- Mmoki o kgala botsotsi mme o kobisa ka go re bo busa setšhaba sa rona sa Batswana le mo lefatsheng ka bophara.
- A re botsotsi ga bo tlhophe ka bo busa botlhe, bagolo le bašwa. Fa o rata ditiro tse di maswe tsa botsotsi bo feleletsa bo go latlhisitse dilo tse di siameng mme o sale bona morago.
- Go ya ka mmoki, ditiro tsa botsotsi di diragalela mo lefifing la mme ntshwarele ngwana moo go bonagalang dinaledi fela. Batho ba bolawa setlhogo ka go kgabetelelwa melala ka thipa moo go tlhomolang pelo mme go nne le selelo se se utlwalang kgakala.
- Legodu le fopholetse dikgetsana tsa mmolawa mme le mo tseele madi otlhe ao a diretseng le tlhoke le go mo tlogelela sente wa lesidi.
- Ditiro tsa botsotsi di dira gore batho ba palelwe ke go direla Modimo, ka ba feleletsa e nna makgoba a ditiro tse di maswe, ba tseela batho dilo tsa bona. Mmoki a re go monate thata mo bathong fa ba simolola go dira ditiro tse di maswe tsa botsotsi, fela go nne botlhoko fa o batla go bo tlogela gonne bo go bolayaa setlhogo.
- Mmoki a re fa o dira ditiro tsa botsotsi, o feleletsa o diega go bona tshokologo. O lebala gore ga o a tshwanela go baya tsholofelo yotlhe mo go tse di maswe tse o di dirang ka o tshwanetse go ipaakanyetsa mathata a a ka tlhagelelang a loso, Go botlhokwa go itse Modimo, ka ditsotsi di mo itse fela fa di lebagane le loso kgotsa di le mo mathateng.

4.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
	Mela 1 le 2: Botsotsi bo na le setilo sa bogosi <u>bo a busa,</u> <u>Bo a busa</u> le mo setšhabeng sa rona sa Batswana;	Go gokaganya/tweletsa kakanyo ya gore botsotsi ke kgosi ka e le bona bo busang.
	Mela 19 le 20 Botsotsi bo a tsietsa <u>bo diegisa motho,</u> <u>Bo diegisa motho</u> go bona pholoso.	Go gokaganya/tweletsa kakanyo ya gore botsotsi bo dira gore motho a diege go

		ka itse Modimo/go pholosiwa.
	Mela 23 le 24: Mme e re a swa, a goe a re: “JESU LE NNA O NKGOPOLE, O NKGOPOLE fa o tse na bogosing jwa GAGO”.	Go gokaganya/tsweletsa kakanyo ya gore fa tsotsi e tlhokafala, ke gone e kopang Mmopi/Modimo go e gopola.
Tlogelo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 3: Bo na le bogosi ‘khutlong tsoonne tsa lefatshe.	Tlogelo ya ‘di’ mo go ‘khutlong’ boemong jwa ‘dikhutlong’go tlisa go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Botsotsi bo na le setilo sa bogosi bo a busa	Poeletsomodumo ya tumammogo ‘b’ go tlhagisa bokao jwa gore botsotsi bo a laola./Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 4: Bo busa bašwa le bagodi , Aforika ka bophara .	Poeletsomodumo ya tumammogo ‘b’ go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng./ Poeletsomodumo ya tumammogo ‘b’ go tlhagisa bokao jwa go busa ga botsotsi.
	Mola 5: Bo tsamaya bo ikgethela ba ba bo ratang.	Poeletsomodumo ya tumammogo ‘b’ go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo molathethong.

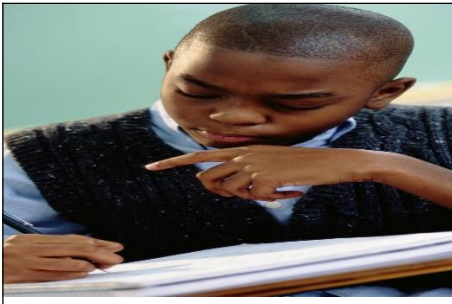
	Mola 7: Mo gare ga lefifi le lentshontsho la bosigo.	Poeletsomodumo ya tumammogo 'l' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo molathethong/ go tlhagisa bokao jwa gore go ne go ne go le lefifi le le feteletseng/le o ka se boneng sepe.
	Mola 9: Selelo se se tlhomolang pelo se utlwale kgakala.	Poeletsomodumo ya tumammogo 's' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo molathethong/ go tlhagisa bokao jwa selelo se se neng se utlwala kgakala.
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:		
	Mola 7: Mo gare ga lefifi le lentshontsho la bosigo.	Go gatelela bokao jwa go tsenelela ga lefifi ka go boeletsa kutu ya letlhaodi - ntsho./ Go gatelela bokao jwa go tsenelela ga lefifi.
	Mola 8: Dinaledi di benyabenya, dibopiwa tsa Mmopi,	Go tlhagisa mokgwa o dinaledi di neng di benya/di phatshima ka gona ka go boeletsa lefoko benya./Go tlhagisa mokgwa o dinaledi di neng di benya/di phatshima ka gona.
Sesura se fitlhelwa mo go:		
	Mola 12: Mme a tabole gotlhe; <u>a se tlogele le sentenyana.</u>	Go dirisa karolo ya bobedi go gatelela/ go tlhalosa bokao jwa tlhagiso ya ntlha ya gore tsotsi fa e tsaya gotlhe e sa tlogele sepe.

4.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Kaediso e fitlhelwa mo go:		
	Botsotsi bo na le setilo sa bogosi bo a busa	Go neela botsotsi bokao jwa go busa felajaaka kgosi e dira e bile bo na le setilo sa bogosi.
Pheteletso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 9: Selelo se se tlhomolang pelo se utlwale kgakala -.	Go feteletsa go utlwala ga selelo sa batswasetlhabelo kgakala.
Tshwantshiso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 10: Ke kgosi thipa, a kgabetla melala ya badiri.	E bapisa botsotsi le kgosi ka a re ke thipa e kgabetla badiri.

4.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Ditiro tse di maswe/tse di setlhogo tse di dirwang ke ditsotsi/Maatla a botsotsi bo nang le ona mo setshabeng/Bosetlhogo jwa botsotsi.
4.7 Molaetsa/Thuto	O tshwanetse go direla Morena nako e santse e go letla/ Maikotlhao ke namane ya morago/Botsotsi ga bo a siama bo tlišetsa batho bohutsana/bo tlhokisa batho go nna le bopelotlhomogi.
4.8 Maikutlo	Maikutlo a kutlobotlhoko - mmoki o utlwisiwa botlhoko ke ditiro tse di maswe tse di setlhogo tse di dirwang ke ditsotsi.

4.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Botsotsi

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Botsotsi ga bo busetse sepe. Tshegetsa tlhagiso e o ikaegile ka diteng tsa leboko. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Kgangkgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
2.2	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa 1 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Naya sekapuo se se mo moleng wa 1 le mosola wa sona.	(2)
2.4	Mmoki o kaya eng ka mola wa 3.	(2)
2.5	Leboko le, le ntse le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Maikutlo a mmoki ke afe mo lebokong le?	(2)
3.2	Tlhalosa mola wa 5 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(1)
3.3	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa 8 le mosola wa yona.	(2)
3.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa 10 le mosola wa sona.	(2)
3.5	Nopola ponagalo ya poko e e mo moleng wa 9 le go tlhalosa gore o e lemoga jang?	(1)
3.6	Naya molaetsa wa leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

TIRWANA 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

4.1	Tlhagisa thitokgang ya leboko le?	(2)
4.2	Tlhagisa mosola wa sesura mo moleng wa 12.	(1)
4.3	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa 16 le mosola wa yona.	(2)
4.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa 22 le mosola wa sona.	(2)
4.5	Nopola ponagalo e e mo meleng ya 20 le 21 le go tlhalosa gore o e lemoga jang.	(1)
4.6	O ungwile eng mo lebokong le le mo isong?	(2)
		[10]

Leboko la 5

5. LOSO LWA GA RRE -Moses Tebogo Molefe Seate

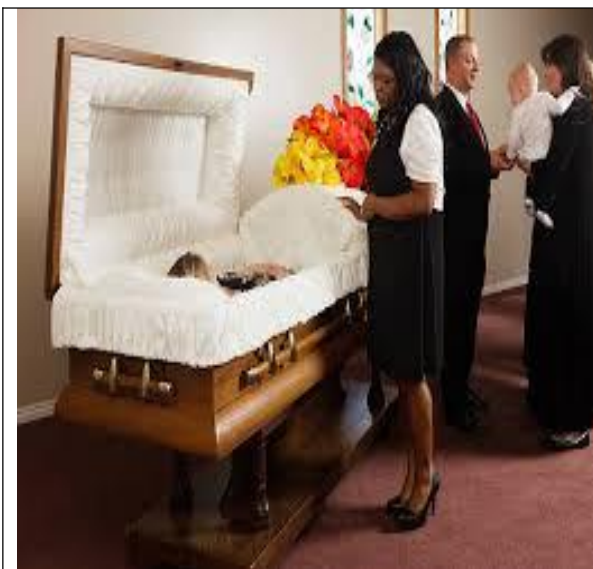
5.1 Lemorago la leboko

Rre Moses Tebogo Molefe Seate ke mmoki wa bogologolo. O kwadile dibuka tsa maboko tse di latelang: *'Poko ya me ke botshelo'* le *'O mpone ke go bone'*.

5.2 Mofuta wa leboko:

5.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya magareng

5.2.2 Mofuta wa leboko: Eleji/ Letlhologela

Loso lwa ga rre -Moses Tebogo Molefe Seate

1 Ke ne ka tsholetsa matlho a me kwa dithabeng,
2 Kwa dithabeng tse di boitshepo tsele tsa Modimo.
3 Keledi yona ya rotharotha matlhong a me,
4 Ka kopa thuso go yo o dutseng mo magodimong,
5 Yo o laelang dinaledi le ona mawatlle;
6 Go gomotsa pelo ya ga Mme le kgaitsadiake,
7 Ba ba ipitikang 'kwa meloreng ya dithothobolo,
8 Ba itima dijo bosigo le motshegare.
9 Mme, iphumule dikeledi tseo mo matlhong,
10 Kgaitsadi, tsaya metsi ke ana o godume;
11 Ke tsela ya mongwe le mongwe mo botshelong,
12 Leno lefatshe ga le a tshwara sepe se se molemo;
13 Thatafatsang pelo tsa lona le duduetseng,
14 Kana Rre ga a swa, o ithobaletse;
15 O tla utlwa lentswe la Morena fa le bua;
16 O tla tswa le botlhe motsing wa tsogo.
17 Felo-ga-baswi go meditse seganka sa diganka,
18 Namane e tona ya mmala o o sebilo;
19 Kwekwenene ya sesutlha-dikgwa go robetswe,
20 Tautona ke yono o rapaletse mo bopibong.
21 Le gale ga a jewa ke manong o patilwe,
21 Robala sentle moratiwa le mogomotsi wa me,
22 Ikhutse o lebale matshwenyego a lefatshe;
23 Rona ditlhoriso re tla sala re di bona.

Tlotlofoko

- Go gomotsa - go didimatsa yo o lelang
- Dithothobolo - ke dithotana tse go latlhelwang molora le matlakala mo go tsona.
- Kgaitsadi - mosimane kgotsa mosetsana yo o tsetsweng mmogo le ena ba bong jo bo farologaneng.
- Go goduma - go nwa seedi
- Go thatafatsa pelo - go tiisa pelo kgotsa go nna sebete
- Seganka - motho yo tshabegang yo o ratang go kgerisa
- Mmala o o sebilo - mmala o montshonyana
- Kwekwenene – senatla
- Bobipong- kwa go fitlhegileng gona kwa kgakala
- Ditlhorisego - seemo sa go tshwenyega kgotsa go bogisega.

Tlhokomela se!

5.3 Tshobokanyo

- Mmoki o ne a rapela Modimo, a lelala kwa dithabeng kwa thuso ya gagwe e tswang teng.
- Dikeledi di ne di rotha phetelela mo matlhong a gagwe. O ne a kopa gore Modimo a thuse mmaagwe le kgaitsadiaagwe a ba gomotse, ka Ena e le molaodi wa dilo tsotlhe.
- O kaya fa mmaagwe le kgaitsadiagwe ba setlhefetse ka ntlha ya kutlobotlhoko mme ba itima dijo ka nako tsotlhe, bosigo le motshegare.
- O kopa mmaagwe go phimola dikeledi mo matlhong a gagwe. O neela kgaitsadiaagwe metsi go nwa gore a digele maikutlo.
- A re loso ke tsela ya mongwe le mongwe mo botshelong.
- Lefatshe le re tshelang mo go lona ga le a tshola sepe se se molemo.
- O kopa gore ba tie mme ba duduetse ka rraagwe a sa swa mme a robetse.
- A re rraagwe o tlaa utlwa fa Morena a bua motlhang a tsosa baswi.
- O tlotlomatsa rraagwe a re ke mogaka wa diganka, o mo tsatsanka ka mainamafatshwa jaaka kwekwenene ya sesutlha dikgwa le tautona.
- O ikgomotsa ka gore rraagwe ga a latlwa, ga a felela mo nageng go sa itsiwe kwa o go ileng mme ba mo fitlhile.
- O laela rraagwe ka go re a robale sentle mme o mmitsa mogomotsi le moratiwa wa gagwe.
- A re a ikhutse, a le bale matshwenyego a lefatshe, fa bona ba tlaa sala le ona. O eleletsa rraagwe boroko jo bo namagadi.

5.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
Neeletsano ya mafoko	Mela 1 le 2: Ke ne ka tsholetsa matlho a me kwa dithabeng, Kwa dithabeng tse di boitshepo tsele tsa Modimo.	Go golaganya/ go tswelletsa kakanyo ya go bontsha kwa mmoki a neng a lebelela teng go batla thuso.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go		

	Mola 3: Kwa dithabeng tse di boitshepo tsele tsa Modimo.	Poeletsomodumo ya 'ts' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 12: Leno lefatshe ga le a tshwara sepe se se molemo;	Poeletsomodumo ya noko 'l' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:		
	Mola 3: Keledi yona ya rotharotha matlhong a me	Go gatelela go tswa ga dikeledi mo matlhong a gagwe/go lela ga gagwe.
Tlogelo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 7: Ba ba ipitikang 'kwa meloreng ya dithothobolo,	Tlogelo ya popi "ka' fa pele ga 'kwa meloreng' boemong jwa 'ka kwa meloreng' go tlisa go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
	Mola 13: Thatafatsang pelo tsa lona le duduetseng,	Tlogelo ya tlhogo 'di' mo go 'pelo' boemong jwa 'dipelo' go tlisa go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho.

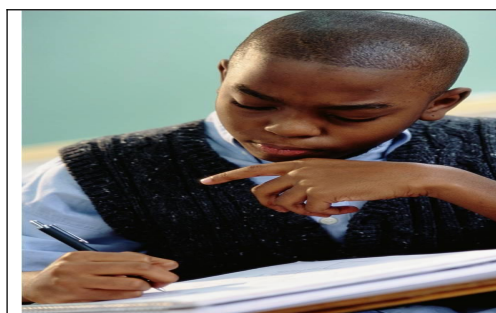
5.4 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Pheteletso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 8: Ba itima dijo bosigo le motshegare	Mosola: Go godisa ka go feteletsa kutlobotlhoko e ba leng mo go yona ka go bontsha fa le go ja ba sa je ka nako tsotlhe.

5.6 Morero /Kgankgolo/Thitokgang	Ditlamorago tsa loso./ Kutlobotlhoko e e tliwang ke loso lwa ga rraagwe.
5.7 Molaetsa/Thuto	Loso lo na le ditlamorago tse di sa itumediseng mme re tshwanetse go gomotsega/Tumelo morago ga loso gore baswi ba na le Morena mme ba tlaa tsoga.

5.8 Maikutlo	Ke maikutlo a kutlobotlhoko e e bakwang ke go tlhokafalelwa ke motho yo o mo ratang./Kutlobotlhoko ka loso lo amoga mme monna le amoga bana rraabona.
---------------------	---

5.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Loso Iwa ga rre

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la 'Loso Iwa ga rre' mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o bontshang ka moo loso lo tlang kutlobotlhoko ka teng. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 - 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Morero wa leboko le ke ofe?	(2)
2.2	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 1 le 2 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le?	(2)
2.4	Tlhalosa mola wa 11 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.5	O ungwile eng mo leboko le le mo isong?	(2) [10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Kganggolo ya leboko le ke efe?	(2)
3.2	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 3 le mosola wa yona.	(2)
3.3	Tlhalosa mola 5 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
3.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa 14 le mosola wa sona.	(2)

3.5	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2) [10]
-----	--	-------------

Leboko la 6

LEFATSHE LA DIKHUDEGO - Moses Tebogo Molefe Seate

6.1 Lemorago la mmoki

Ke mmoki wa bogologolo. O itsege ka dibuka tsa maboko tse di latelang: *Poko ya me ke botshelo le O mpone ke go bone.*

6.2 Mofuta wa poko le leboko

6.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

6.2.2 Mofuta wa leboko: Eleji/Letlhologela

[<https://www.dailymaverick.co.za/article/2022-07-07>]

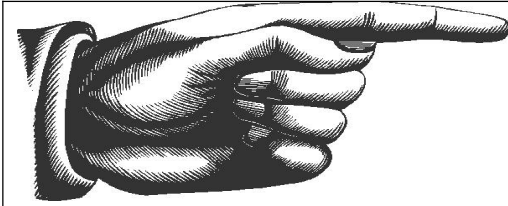
Lefatshe la dikhuduego – Moses Tebogo Molefe Seate

- 1
- 2 Bonang! Molelo o a gaila botlhabatsatsi!
- 3 Motho ke yole o kgobotletswa ka maje!
- 4 Dikago tsa mmuso ke tsele di phuthame!
- 5 Badiredipuso ke bale ba phatlhaletse!
- 6 Go rena loso le phurano ya meno,
- 7 Lefatshe je lentle le fetogile sekaka;
- Le fetogile 'fatshe ja dikhuduego.
- 8
- 9 Lefatshe la dikhuduego; 'fatshe ja babolai,

10 Lefatshe la basenyi, fatshe ja magodu;
 11 Lefatshe le tlhokang kagiso le boiketlo,
 12 Le baagi ba teng e leng dirukhuthi,
 13 Le baagi ba teng e leng balotsana;
 14 Le thopela batho ditsabone,
 Le tletse ka tiriso-dikgoka.
 15
 16 Pelo ya me ga e mono bothubaking;
 17 Pelo ya me ga e mono borukhuthing,
 18 Lefatshe lena le ntshwabisitse,
 19 Le fuduakantse mowa wa me;
 20 Le ripitlile isago ya setšhaba,
 21 Ga go bophelo bakeng sa lona;
 Le sianisa batho letšheetšhee.
 22
 23 A setlhogo se dirwang ke lena lefatshe!
 24 Le isitse baitsheki ga maotwana hunyela;
 25 Le tsholotse madi a batlhoka-molato;
 26 Ammaaruri, ammaaruri, ammaaruri!
 27 Lena lefatshe le lebanwe ke katlholo,
 Le tla bona tshekiso e e bogalaka.

Tlotlofoko

- Dikhuduego - boipelaetso bo bo nang le tshenyo.
- Go gaila - go bolaya ka bontsi bo bo tshosang
- Kgobotletswa - go itewa ka majwe ka maikaelelo a go bolaya.
- Phuthame – tsela/mokgwa wa go wela fa fatshe
- Phurano ya meno - selelo se se botlhoko.
- Sekaka - naga e e se nang bojang le fa e le metsi e e omeletseng e bile e na le motlhaba fela.
- Thopela - go tsaya ka dikgoka
- Dikgoka - maemo a go dirisa maatla

Tlhokomela se!

6.3 Tshobokanyo

- Mmoki o bua ka dikhuduego/dintwa mo lefatsheng. O bua a bona molelo o o tukang o fisa kwa botlhabatsatsi gonne o tlholwa ke batho ba ba lwang.
- Mo dikhuduegong/dintweng tse, batho ba kgobotletswa/otliwa ka matlapa, dikago tsa puso di fisiwa ka molelo mme di wela fa fatshe.
- Batho ba ba direlang puso le bona ba tletsetletse le naga, go rena kutlobotlhoko.
- Lefatshe le lentle le fetogile go nna lefatshe le le senang sepe.
- Lefatshe la dintwa ke lefatshe la batho ba ba bolayang, ba ba senyang, ba ba magodu.
- Lefatshe la dintwa ga le na kagiso le boiketlo, banni bateng ke batho ba ba sa tshepegeng.
- Lefatshe la dintwa le tseela batho dilo tse ba nang le tsona ka kgapeletso.
- Mmoki o bua fa pelo ya gagwe e se teng mo lefatsheng le la dintwa.
- A re lefatshe la dintwa le tlhakatlhakantse mowa wa gagwe e bile le bolaile bokamoso jwa setšhaba.
- Mmoki o tlhalosa fa lefatshe la dintwa le se na boitumelo, le dira gore batho ba tlhole ba tshogile ka nako tsotlhe.
- Mmoki o bua fa lefatshe la dintwa le le bosula ka le bolaya le batho ba ba siameng.
- O garela ka gore lefatshe le la dintwa le tshwanetswe ke kotlhao e e botlhoko.

6.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya mafoko	Mela 8, 9 le 10: Lefatshe la dikhuduego; 'fatshe ja babolai Lefatshe la basenyi, fatshe ja magodu; Lefatshe le tlhokang kagiso le boiketlo,	Go gatelela bokao jwa gore lefatshe le tlhakatlhakane, le tletse dipolao e bile ga le na kagiso le boiketlo.
Tlhatlagano ya popego	Mela 11 le 12:	

Le	baagi	ba	teng	e	leng	dirukutli
Le	baagi	ba	teng	e	leng	bolotsana
Lekopanyi	Leina	popi ya tlhaodi	tlhaodi	popi ya tlhaodi	tlhaodi	leina
Mosola: Go gatelela bokao jwa gore baagi ba lefatshe le go buiwang ka lona ke batho ba ba sa siamang, ba ba setlhogo.						
Tlhatlagano ya bokao:		Mela 11 le 12: Le baagi ba teng e leng dirukhutli Le baagi ba teng e leng balotsana			Go gatelela bokao jwa gore lefatshe leo, ke la dintwa ga le na kagiso le tletse batho ba ba sa siamang, ba ba setlhogo.	
Tlhatlagano ya bokao:		Mela 13 le 14 Le thopela batho ditsabone, Le tletse ka tiriso-dikgoka			Go gatelela bokao jwa gore lefatshe la ntwala le tseela batho dilo tsa bona ka kgapeletso.	
Tlhatlagano ya mafoko		Mela 15 le 16: Pelo ya me ga e mono bothubaking; Pelo ya me ga e mono borukhutling			Go gatelela bokao jwa gore mmoki ga a rate lefatshe la ntwala.	
Tlhatlagano ya popego:		Mela 15 le 16:				
Pelo	ya	me	ga	e	mono	bothubaking
Pelo	ya	me	ga	e	mono	borukhutling
Leina	Popi ya lerui	Kutu ya lerui	Popi ya kganetso	thuanyi sediri	lesupi	tlhalosi ya felo
Tlhatlagano ya bokao		Mela 15 le 16: Pelo ya me ga e mono bothubaking ; Pelo ya me ga e mono borukhutling ,			Go gatelela bokao jwa gore mmoki ga a rate lefatshe la ntwala.	
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:						
		Mola 25: Ammaaruri, ammaaruri, ammaaruri!			Go gatelela gore e le ruri lefatshe la dintwa le tshwanetswe ke katiholo e e setlhogo.	
Sesura se fitlhelwa mo go:						
		Mola 9: Lefatshe la basenyi, fatshe ja magodu.			Go gatelela bokao jwa gore lefatshe ke la magodu.	
Tlogelo e fitlhelwa mo go:						
		Mela 7, 8, 9, 13:			Tlogelo ya 'le' mo go	

	Le fetogile 'fatshe' ja dikhuduego.	'fatshe' boemong jwa 'lefatshe' go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/go oketsa lebelo la moribo le morethetho.
--	--	--

6.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Mothofatso o fitlhelwa mo go:		
	Mola 5: Go rena loso le phurano ya meno.	Go neela loso le phurano ya meno tiro ya setho ya go busa.
	Mola 13: Le thopela batho ditsabone.	Go neela loso tiro ya setho ya go tsaya dilo ka dikgoka.
	Mola 23: Le isitse baitsheki ga maotwana hunyela	Go neela lefatshe tiro ya setho ya go bolaya/go romela batho boyabatho.
	Mola 24: Le tsholotse madi a batlhoka-molato.	Go neela loso tiro ya setho ya go bolaya.
Pheteletso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 6: Lefatshe je lentle le fetogile sekaka.	Go tthagisa ka go feteletsa fa go se tihole go le sepe se sentle
	Mola 19: Ga go bophelo bakeng sa lona	Go tthagisa ka go feteletsa ka moo botshelo kgotsa boitumelo bo seng teng mo lefatsheng.
Phefofatso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 23: Le isitse baitsheki ga maotwana hunyela.	Go tlhofofatsa ka go dirisa mafoko e leng 'o isitse ga maotwana hunyela' boemong jwa gore 'le bolaile'.

6.6 Morero /Kgankgolo/Thitokgang	Ditlamorago tse di tlišiwang ke dikhuduego./Bosetlhogo jwa dikhuduego.
6.7 Molaetsa/Thuto	Ditlamorago tsa ntwā di tliša mahutsana/ Dikhuduego ga di age motse.
6.8 Maikutlo	Maikutlo a kutlobotlhoko e e tlišiwang ke ditlamorago tsa dikhuduego.

6.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Lefatshe la dikhuduego

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la “Lefatshe la dikhuduego’ ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a mmoki mabapi le dikhuduego. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Neela morero wa leboko le.	(2)
2.2	Tlhalosa mola wa 2 ka mafoko a gago.	(2)
2.3	Neela ponagalo ya poko e e mo moleng wa bo 9 le mosola wa yona.	(2)
2.4	Maikutlo a mmoki ka leboko le ke afe?	(2)
2.5	O ithutileng ka leboko le?	(2) [10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 11 le 12 le mosola wa yona	(2)
3.2	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
3.3	Tlhalosa mola wa 13 ka mafoko a gago.	(2)
3.4	Nopola mola o o supang fa dintwa tsa lefatshe di tseela batho dilo tsa bona ka dikgoka.	(2)
3.5	Maikaelelo a mmoki go dirisa lefoko ‘ammaaruri’ gararo mo moleng wa 25 ke afe?	(2) [10]

Leboko la 7

SEROMAMOWA – Azael Lesego Ralusi

7.1 Lemorago la mmoki

O belegwe ka ngwaga wa 1962. Maboko a gagwe a dirisiwa ke bagolo le bana. O boka dilo di tshwana le tlhago, badimo, dikgosi mme a boe gape a boke loso le boitumelo.

7.2 Mofuta wa poko le leboko:

7.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

7.2.2 Mofuta wa leboko: Pokothoriso

[<https://www.pngwing.com/en/free-png-zpovs>]

Seromamowa – Azael Lesego Ralusi

- 1 Ruri basweu lo a gakgamatsa!
- 2 Lo tthamile seromamowa,
- 3 Ke lebokoswana lentle,
- 4 Ditshitswana ka fa gare.

- 5 Heelang! Reetsang se kgona go bua!
- 6 Matlhagojana o kgotlile konopo sa araba,
- 7 Di a dumedisana ditsala go monate,
- 8 Ba itumelela mmimo wa sone.

- 9 Ebu selo se se itse puo tsothhe.
- 10 Se re itsese tiragalo tsa lefatshe,
- 11 Se re itsise dintsho tsa ditsala,
- 12 Se re gomotsa ka difela.

13	Ke molwantshi wa bodutu,
14	Ke moratiwa go botlhe,
15	Se robegile ba a tlhonama,
16	Rotlhe re a sulafalelwa.

Tlotlofoko

- Matlhogojana – motho yo e seng wa sepe yo o palelwanng gantsi ke dilo.
- Go gomotsa – go thethebatsa pelo ya yo o utlwieng botlhoko/go didimatsa yo o lelang.
- Dintsha – ke maso a mantsi.
- Molwantshi – motho yo o losang ba ba bangwe.
- Tlhonama – go dula o le esi o se na monate ope.
- Konopo – kgolokwe e nnye e o e dikolosang/go e kgotlha.

Tlhokomela se!

7.3 Tshobokanyo

- Mmoki o tlhagisa fa basweu ba gakgamatsa, ka ba dirile lebokoswana mme o le bitsa seromamowa, ka le dira tlhaeletsano mo moweng.
- A re sebopego sa yona ke sa lebokoso le lentle, leo ka fa gare le nang le ditshitswana.
- O mothofatsa seromamowa ka a re se kgona go bua. Motho yo o se nang kitso o kgotlile fela mme lebokoso la bua kana go araba.
- Go bonolo go se dirisa ka gore mongwe le mongwe a tobetsa konopo gore se bue.
- Mo go sona ditsala di kgona go dumedisana go nne monate. Se tlhagisa mmimo o o monate.
- Seromamowa se gakgamatsa ka ntlha ya bokgoni jwa sona jwa go itse dipuo tsotlhe, le go re itsise ka ditiragalo tsa lefatshe lotlhe. Se re latolela dintsho mme morago se re gomotse ka difela.
- Se re tlosa bodutu e bile se a ratega.
- Fa se ka senyega, batho botlhe ba a hutsafala.

7.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 7: Di a dumedisana ditsala go monate	Poeletsomodumo ya tumammogo 'd' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 9: Ebu selo se se itse puo tsothe.	Poeletsomodumo ya noko 'se' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng./Go gatelela bokao jwa selo se se itseng go bua se.
	Mola 11: Se re itsise dintsho tsa ditsala.	Poeletsomodumo ya noko 'ts' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya mafoko	Mola 10 le 11: Se re itsese tiragalo tsa lefatshe, Se re itsese dintsho tsa ditsala	Go gatelela gore se bolelela batho ka ditiragalo le dintsho.

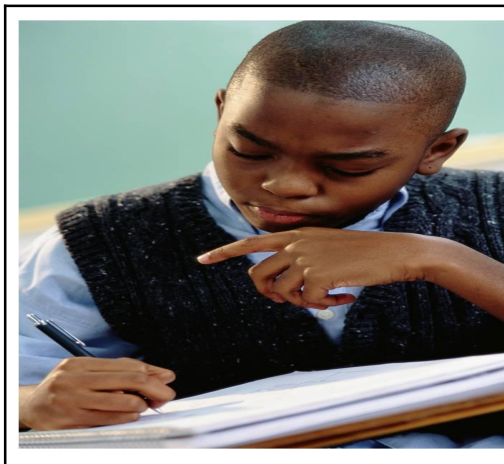
7.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Mothofatso o fitlhelwa mo go:		
	Mola 5: Heelang! Reetsang se kgona go bua!	Mosola: Go neela seromamowa maemo a setho a go bua.
	Mola 6: Matlhagojana o kgotlile konopo sa araba.	Go neela seromamowa maemo a setho a go araba.
	Mola 9: Se re itsise tiragalo tsa lefatshe	Go neela seromamowa maemo a setho a go re itsise ditiragalo.
	Mola 10: Se re itsise dintsho tsa ditsala	Go neela seromamowa maemo a setho a go itsise ka ga dintsho.
Tshwantshiso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 10: Ke molwantshi wa bodutu	E bapisa seromamowa le molwantshi go bontsha ka moo batho ba e dirisang ka teng fa ba le mo bodutung.
	Mola 11: Ke moratiwa wa botlhe	E bapisa seromamowa le

		motho yo o ratwang ke batho botlhe o se bitsa moratiwa.
--	--	---

7.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Botlhokwa/mosola wa seromamowa.
7.7 Molaetsa/Thuto	Se kanyana se kanyana se merwalo e thata/Ka popego o ka nna monnye mme wa nna mosola go gaisa ba le bantsi.
7.8 Maikutlo	Ke maikutlo a boitumelo ka a tlotlomatsa seromamowa ka ntlha ya botlhokwa jwa sona.

7.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Seromamowa

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la “Seromamowa’ ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e diteng tsa yona di netefatsang gore seromamowa se botlhokwa thata. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Neela morero wa leboko le.	(2)
2.2	Neela ponagalo ya poko e e mo moleng wa 7 le mosola wa yona.	(2)
2.3	Neela sekapuo se se mo moleng wa bo 5 le mosola wa sona.	(2)
2.4	Maikutlo a mmoki ka leboko le ke afe?	(2)
2.5	O ithutile eng ka leboko le?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Lefoko 'matlhagojana' le dirisitswe go senola bokao bofe mo lebokong le?	(2)
3.2	Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo meleng 10 le 11 le mosola wa yona.	(2)
3.3	Tlhalosa mola 13 jaaka o dirisitswe mo lebokong le.	(2)
3.4	Leboko le, le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
3.5	Thuto ya leboko le ke efe?	(2) [10]

Leboko la 8

KGOSI RAMOTSHERE MOILOA – LH MOGALE

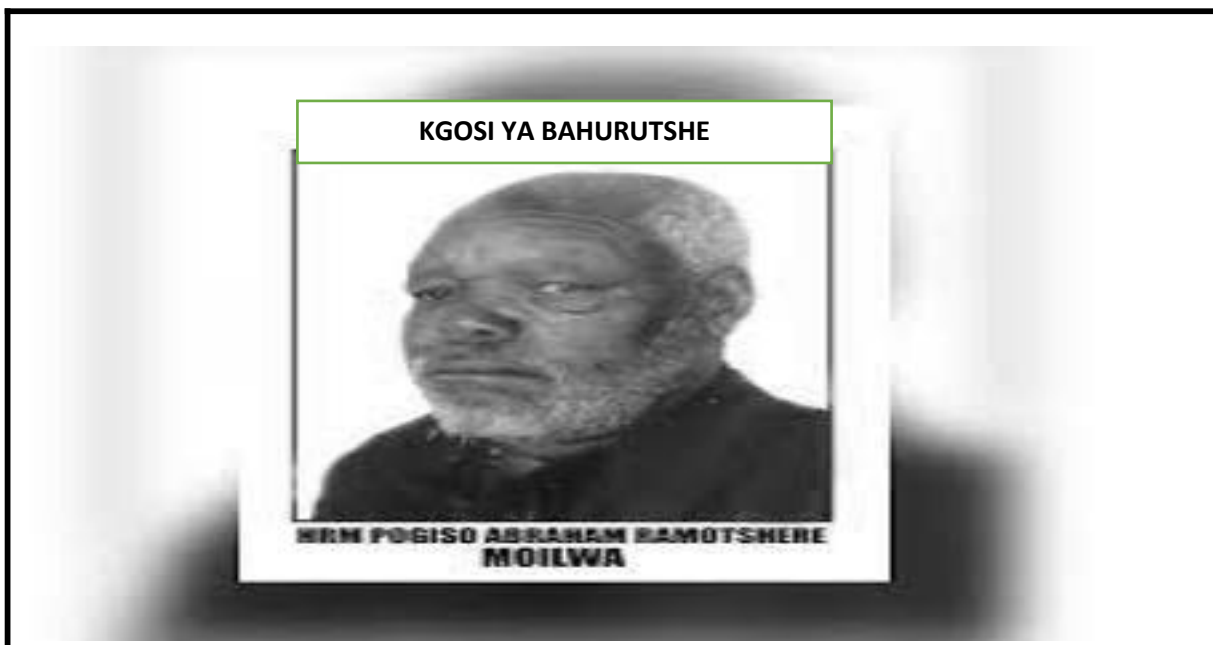
8.1 Lemorago la mmoki

LH Mogale ke mmoki wa poko ya segompiano. Maboko a gagwe bontsi ke a thoriso. O boka dilo tse di farologaneng tsa botshelo, bagaka le dikgosi jaaka Kgosi Ramotshere. Ke mongwe wa baboki ba buka e e itsegeng ya poko e e bidiwang *Lentswe le Balepi*. Kgosi Moiloa o bokelwa bopelokgale jwa gagwe.

8.2 Mofuta wa poko le leboko:

8.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya magareng

8.2.2 Mofuta wa leboko: Leboko la Thoriso

[<https://mobile.twitter.com/uhuruum>]

Kgosi Ramotshere Moiloa – LH Mogale

- 1 Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka
- 2 Ka a namoletse Bafurutshe lefatshe
- 3 Lefatshe le batlwa go tsewa ke Maburu
- 4 O pelokgale mminatshwene
- 5 Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota.

- 6 Ke tlhoka mainamafatshwa mong wa me
- 7 Nka bo ke go tsatsanka ka ona
- 8 Ke go tsatsanka ke go baya dimentlele
- 9 Dilo tsa makgowa ke di go baya magetleng
- 10 O pelokgale mminatshwene
- 11 Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota.

- 12 Ke tlalwa ke pelo mong wa me fa ke gopola,
- 13 Kana o re diretse ka bogatlamelamasisi
- 14 Maburu a batla dipasa mo Bafurutsheng
- 15 Wa gana nang wa banyana gore morafe ga o di tseye
- 16 O pelokgale mminatshwene
- 17 Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota.

- 18 Ntelle ke eme fa mong wa me
- 19 Ka ke sa le mosetsanyana wa makgabejana
- 20 Ka ke tshaba go ya lolololo ba tloga ba nkatlhola
- 21 Re tla nna re go gopola, robala ka kagiso Tshwene
- 22 O pelokgale mminatshwene
- 23 Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota.

Tlotlofoko

- Namoletse – pholositse/ thusitse
- Pelokgale – senatla/ motho yo o sebetse
- Mainamafatshwa – maina a a fiwang sebokiwa bogolo e le a go supa tlotlomatso.
- Tsatsanka - go bitsa motho ka maina a a mmokang.
- Dimentlele – dikgele
- Mminatshwene –motho yo o anang tshwene.
- Go tlalwa ke pelo – go tenega thata

8.3 Tshobokanyo

- Mo lebokong le, mmoki o senola maikutlo a boitumelo ka a tlotlomatsa bogatlamelamasisi ba ga Kgosi Ramotshere Moiloa.
- O boka Kgosi Ramotshere Moiloa ka go mmitsa ka mainamafatshwa a a mo tlotlomatsang jaaka senatla, seganka/ pelokgale.

- O tlotlomatsa bonatla ba ga Kgosi Ramotshere Moilwa go bo a sireleditse morafe wa Bafurutshe gore lefatshe la bona le se tsewe ke maburu.
- Mmoki o supa go tenega fa a gopola ka moo maburu a neng a batla gore Bafurutshe ba tshole dipasa.
- O ba diretse ka bogatlamelamasisi, a sa boife sepe, a sa ikobonye gore Bafurutshe ba se tshole dipasa.
- Mmoki o ikopela go dumelelwa go se boke Kgosi Ramotshere Moilwa go ya kwa pele ka a kaya fa a sa le monnye mme a tshaba go atlholwa.
- O kaya fa Kgosi e tlaa tswelala go nna mo megopolong ya bona ka ntlha ya dithuso le ditiro tsa gagwe tsa bogatlamelamasisi tse a ba diretseng tsona.
- O mo eleletsa go robala ka kagiso ka e le segatlamelamasisi.

3.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA		
Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka	Poeletsomodumo ya tumammogo 's' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng
	Mola 7: Nka bo ke go tsatsanka ka ona	Poeletsomodumo ya tumammogo 'k' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng
	Mola 15: Wa gana nang wa banyana gore morafe ga o di tseye	Poeletsomodumo ya noko 'na' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka	Go gatelela go nna le maatla a a feteletseng.
Sesura se fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka	Go dirisa karolo ya bobedi go tlišalosa/go gatelela bokao jwa tlišagiso ya karolo ya ntlha ya bonatla ba kgosi.
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
	Mela 2 le 3 Ka a namoletse Bafurutshe lefatshe Lefatshe le batlwa go tsewa ke Maburu	Go tswelletsana kakanyo ya gore lefatshe la Bafurutshe le bolokilwe ke Kgosi Ramotshere Moilwa fa

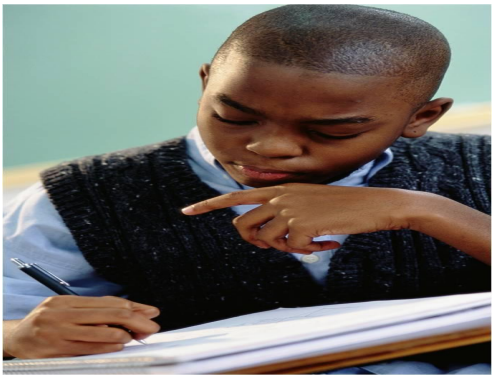
		Maburu a ne a batla go le thopa.
Enjabamente e fitlhelwa mo go:		
	Mela 6 go fitlha go 11: Ke tlhoka mainamafatshwa mong wa me Nkabo ke go tsatsanka ka ona Ke go tsatsanka ke go baya dimentlele Dilo tsa makgowa ke di go baya magetleng O pelokgale mminatshwene Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota.	E tlisa kelelo ya mela/ntlha/kakanyo.
Mmoelelo o fitlhelwa mo go:		
	Mela 4 le 5 Mela 10 le 11 Mela 16 le 17 Mela 22 le 23 O pelokgale mminatshwene Tshwene ke naiwe makopong ke naiwa marota	Go gatelela gore kgosi Ramotshere Moilola ke mmina tshwene yo o pelokgale.

8.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tshwantshiso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Ke senatla sa dinatla, seganka sa diganka.	O tshwantshisa kgosi Ramotshere Moilola le senatla.

8.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Tlotlomatso ya bogatlamelamasisi ba ga kgosi Ramotshere Moilola.
8.7 Molaetsa	Mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe./Mo botshelong motho yo o dirileng dilo tse dintle o se ka wa lebala go mo leboga.
8.8 Maikutlo	Boitumelo ka mmoki a itumelela le go tlotlomatsa Kgosi ka bogatlamelamasisi jwa gagwe.

8.9 Ditirwana

	Ditirwana tsa leboko la Kgosi Ramotshere Moiloa
---	--

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO **KGOSI RAMOTSHERE MOILOA – LH Mogale**

Buisa leboko la 'Kgosi Ramotshere Moiloa' ka kelotlhoko, mme morago o tlhagise se kgosi Ramotshere Moiloa a se bokelwang. Boleele ba karabo ya gago e nne mafoko a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Thitokgang ya leboko le ke efe?	(2)
2.2	Maikutlo a mmoki ke afe mo lebokong le?	(2)
2.3	Mosola wa ponagalo ya poko ya mmoelelo mo lebokong le ke ofe?	(2)
2.4	Tlhalosa mola 2 jaaka o dirisitswe mo lebokong le.	(2)
2.5	Leboko le, le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2) [10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Kgankgolo ya leboko le ke efe?	(2)
3.2	Naya ponagalo ya poko e e mo meleng ya 2 le 3 le mosola wa yona	(2)
3.3	Naya ponagalo ya poko e e mo mola 1 le mosola wa yona	(2)
3.4	Tlhalosa mola 12 jaaka o dirisitswe mo lebokong	(2)
3.5	O ungwile eng go tswa mo lebokong le?	(2) [10]

Leboko la 9

SENGALAMOTSE (*EXILE*) – Shole Johannes Satsopa Shole

9.1 Lemorago la mmoki

Ke Moterama le mmoki wa Setswana. O itsege ka dibuka di tshwana le *Mefama ya diterama tsa Setswana* le *A me a kalo*.

Shole o kwadile diterama di le mmalwa tsa ditiragalo le hisetori, dikgang tsa marato, mmogo le maboko a bontsi e leng a thorisio.

9.2 Mofuta wa poko le leboko:

9.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya magareng

9.2.2 Mofuta wa leboko: Eleji/Letlhologela

[<https://fineartamerica.com/art/woman+in+rain>]

<https://fineartamerica.com/shop/posters/man+walking>

Sengalamotse (*Exile*) – Azael Lesego Ralusi

- 1 Khutsanyana wee,
- 2 Bommaago ba teng ba a phela;
- 3 O ba hulere mmogo le setšhaba
- 4 O pheremediwa ke borradithata
- 5 A e re o bina koma tsa basele
- 6 O itse gore gaeno go tlhona
- 7 'Koma di tlhoka batlhabeletsi
- 8 Tla o sekele molato gae, go fele,
- 9 O tloga o go ja pelo le mooko,
- 10 Wa tloga o kwetoga o sa laela

- 11 Sengalamotse
- 12 Tlogela bonganagalapa
- 13 Kgang ga e re e tshabelwe;
- 14 E tšhotlwa ke monna e thape.
- 15 Se itire mosadi a tshabela pitsa,
- 16 E re le phirima
- 17 A siele lapa la tlala
- 18 A ye go faga ka lonao

- 19 A e tla re jaanong o fisiwa ke letsatsi selemo
- 20 O pal'we ke go le rekela mokgele
- 21 O tsene ka molala-thakadu,
- 22 Kgotsa o etse peolwane, ruri,
- 23 O paoganye le lefatshe?

Tlotlofoko

- Hulere - go tloga mo lefelong o ela ruri.
- Koma - pina ya setso e e opelwang ke majale le magwera.
- Tlhona-tlhomolapelo
- Kwetoga - swa/tlhokofala
- Bonganagalapa - botlhogoethata
- Tšhotlwa buiwa

Tlhokomela se!

9.3 Tshobokanyo

- Mmoki o kaya fa mmokiwa a itirile ngwana yo o se nang batsadi ka go mmitisa khutsanyana.
- O mmolelela fa batsadi ba gagwe ba le teng ba sa ntse ba tshela.
- A re mmokiwa o tlogetse kana o neile ba gaabo e bong setšhaba le batsadi mokwatla.
- Mmoki o kaya fa mmokiwa a tsamaisitswe ke batho ba ba nang le dithata/maatla/puso ya tlhaolele.
- O mo kopa gore fa a ja monate kwa a le teng, a itse gore kwa gaabo ga ba je monate.
- O mo lemosa gore dilo fa gaabo ga di na mong kgotsa moeteledipele.
- O kaela mmokiwa gore a boele gae go tla go seka molato wa gagwe, gore o fele, a ise a tlhokofale.
- O kopa mmokiwa go tlogela manganga, maitseo aa supangbotlhogoethata.
- O mo gopotsa gore a se tshabele molato wa gagwe, a boe,kgang tle e buiwe e fele.
- Mmoki o kgalemela gore a se itshware jaaka mosadi yo o se nang maikarabeloa, a tshaba go apaya.
- O mmotsa gore a o tla tshabela mathata a gagwe go ya go ile.

9.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

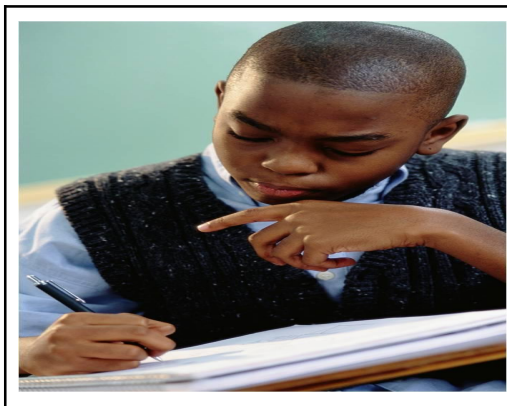
Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 2: Bommaago ba teng ba a phela	Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng
Tlogelo	Mola 7: 'Koma di tlhoka batlhabeletsi	Tlogelo ya noko 'di' mo go ' koma ' boemong jwa ' dikoma ' go tlisa go kibakibela ka bonako ga morumo le moretheto ga mola/ go oketsa lebelo la moribo le moretheto mo moleng.

9.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Kaediso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 1: Khutsanyana wee	Go tthagisa maikutlo a gore mmokiwa o ne a se na ba gaabo kwa a neng a le teng.

9.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Go ngala balosika le setšhaba sa gaeno.
9.7 Molaetsa/Thuto	Bothata bo rarabololwa ka go buisanelwa./Go siela bothata ga go tlise tharabololo/ ntwaga ke ya molomo.
9.8 Maikutlo	Kutlobotlhoko ka mmokiwa a jele bo hularela beno.

9.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Sengalamotse

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la 'Sengalamotse' ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tthagisang dikgakololo tse mmoki a di neelang Sengalamotse. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a ka nnang 250 – 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Neela morero wa leboko le.	(2)
2.2	Tlhalosa mola wa 12 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.3	Neela ponagalo ya poko e e mo moleng wa 7 le mosola wa yona.	(2)
2.4	Maikutlo a mmoki ka leboko le ke afe?	(2)

2.5	O ithutile eng ka leboko le?	(2) [10]
-----	------------------------------	--------------------

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Neela sekapuo se se tlhagelelang mo moleng 1 le mosola wa sona.	(2)
3.2	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
3.3	Tlhalosa mola wa 9 go ya ka fa o dirisitsweng ka teng mo lebokong le.	(2)
3.4	Nopola mola o o supang gore Sengalamotse o iphetotse ngwana yo o se nang batsadi.	(2)
3.5	Go ya ka leboko, ke eng se se dirang gore mmoki a kope Sengalamotse go boela gae.	(2) [10]

Leboko la 10

LENTSWE LA MOIPOLAI - FREDDIE SAMUELSON KHUNOU

10.1 Lemorago la mmoki

Ke mmoki wa Setswana. O itsege ka dibuka di tshwana le *Botshelo lerumo bo a tlhaba*. Ke mmoki wa maboko a thoriso a a re rutang le go lemosa batho ka botshelo le matsapa a bona.

10.2 Mofuta wa poko le leboko:

10.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

10.2.2 Mofuta wa leboko: Eleji/Letlholegela

[<https://www.sabrangindia.in/article/>]

Lentswe la Moipolai– Freddie Samuelson Khunou

- 1 Atamelang Bakgatla ke lo laeleng.
2 Lo tle lo se ka lwa sala lo makala,
3 Lo tle lo se bofeng ba ba madi a botlhofo,
4 Ke mo tseleng ke a tsamaya,
5 Ke makgabe a dipapetla ke sila ke tthatlegile.
- 6 E rile ke sa le mmotlana,
7 Ka be ke ipela ka tsa botshelo,
8 Ka ge rre le mme ba ne ba njesa,
9 Monongwaga ke lo raya ke re,
10 Nna ka tsa lefatshe le ke lapile.
- 11 Ke noga e a lama,
12 Batho meriting ba nwa megodungwana ka nna,
13 Le bomatlhogole ba setse ba e hupa ka nna,
14 Ke gotlhiwa tlhogong ka sebabetsane ke a babiwa,
15 Ke a lo sia lo tla mphitlhela.
- 16 Rayang Ramokonopi a mpateng,
17 A mpateng fa pele ga sentlhaga sa me,
18 Bakgatla ntlhokomeleleng dinku tsa me,
19 Ke tshwanetse go thulana le lona,
20 Ke tsa ga Ramapopotane setlogolo sa Mokwena.
- 21 Lefatsheng gompieno ga go na kagiso,
22 Go rena tsona ditshele le dikgotlhang,
23 Rona banyadiwa re a gatelelwa,
24 Baitse ba dilo feelang lefatshe le phepafale,
25 Bagologolo ba re ga le feelwe le nna fela jalo.
- 26 Lefatshe wee, a ka se tlhole o ntshwere,
27 Ga o tlhole o ikgatlha ka nna,
28 Le ka leitlho a ka se tlhole a mpona,
29 O ntelekile nageng tsa gago,
30 Wa etsa motsomi a leleka sebatana.
- 31 Fa re ka bo re se dimaumau,
32 Re lemoga puo jaaka barebolai,
33 Re ka bo re leba kwa mapodising,
34 Mapodising a rona kwa Mogwase,
35 Re ba itsise gore naga e, re phageletswe.

Tlotlofoko

- Go laela – go dumedisa fa o tsamaya
- Ba ba madi a botlhofo – ba ba nyatsegang
- Go nna makgabe a dipapetla/go sila o tlhatlhegile – go itlhaganela
- Bomatlhogole – boesengmang
- Gatelelwa – patikwa
- Dimaumau - dileleele

10.3 Tshobokanyo

- Mo lebokong le, mmoki o senola maikutlo a kutlobotlhoko e e tlhodilweng ke mokgwa o lefatshe le mo tshwereng ka ona.
- O gwetlha Bakgatla go tla gore ba laela ka a tsere tshwetso ya go ipolaya.
- Ga a batle gore ba gakgamale fa ba sa tlhole ba mmona, gore ba ba setseng ba se ke ba sala ba pateletswa loso lwa gagwe.
- O gakologelwa maloba a sa le monnye, a santse a itumeletse botshelo ka ntlha ya fa batsadi ba gagwe ba ne ba mo tlhokometse. Gompiano dilo di fetogile, tsa lefatshe di mo fetogetse.
- Mmoki o utlwiwa botlhoko ke gore batho ba mo tsaya e le noga, a le temepedi. Ba seba ka ena fa ba iketlile, le boesengmang tota. Ditshebo tse di mo utlwaletse, mme o bona fa go le botoka go itsamaela/go ipolaya.
- O ikuela le go laela Ramokonopi go mmolokela fa pele ga legae la gagwe. O kopa Bakgatla go mo tlhokomelela dinku tsa gagwe ka e le tsona di tlaa ba golaganyang le ena.
- Mmoki o tlhalosa fa mo lefatsheng go se na kagiso, go rena ditshele le dikgotlhang. Ba ba nyetsweng ba a gatelelwa. O ikuela mo go ba ba nang le kitso ya go baakanya lefatshe go le siamisa gore dilo di tle di fetoge. O nyemisiwa mooko ke gore bagologolo ba re le ka se fetoge, le ntse fela jalo.
- Mmoki o na le mogopolo wa gagwe wa go ipolaya ka a re lefatshe le ka se tlhole le mo sotla le go mmona.
- Mmoki o konosetsa ka go tlhagisa gore fa e ka bo e se dieleele, ba itse puo jaaka babolai ba bona, nka bo ba ya kwa sepodiseng go ba itsise fa lefatshe le ba gateletse, le go ba sotla.

10.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya mafoko	Mela 2 le 3: Lo tle lo se ka lwa sala lo makala Lo tle lo se bofeng ba ba madi a botlhofo	Go gatelela gore Bakgatla ba se nne le pelaelo ya gore o ipolaetseng.

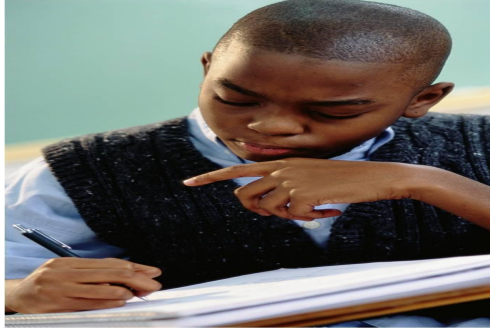
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
Neeletsano ya mela	Mela 16 le 17 : Rayang Ramokonopi a mpateng A mpateng fa pele ga sentlhaga sa me	Go golaganya ka go tswelletsa kakanyo ya go fitlhiwa ke Ramokonopi
	Mela 34 le 35: Re ka bo re leba kwa Mapodising Mapodising a rona kwa Mogwase	Go golaganya ka go tswelletsa kakanyo ya gore ba ka bo ba ya go begela sepodisi.

10.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Phefofatso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 3: Lo tle lo se bofeng ba ba madi a botlhofo,	E tlhofofatsa batho ba ba nyatsiwang ka go ba kaya e le batho ba ba madi a a botlhofo.
	Mola 4: Ke mo tseleng ke a tsamaya	E tlhofofatsa lefoko go tlhokafala ka go dirisa polelo e e reng ke a tsamaya.
Tshwantshiso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 11: Ke noga e a lama	E papisa mmoki le noga ka a re ga a ikanyege.
Kaediso e fitlhelwa mo go:		
	Mola 12: Batho meriting ba nwa megodungwana ka nna.	E kaela ka go tlhalosa gore batho ba bua ka ena fa ba kopane/ ba iketlile.
	Mola 13: Le bomatlhogole ba setse ba e hupa ka nna	E kaela ka go tlhalosa gore le batho ba ba sa reng sepe/ ba se na kitso ya sepe ba bua ka ena fa ba kopane/ ba iketlile.

10.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Tshwaromakgwakgwa ya mmoki mo lefatsheng.
10.7 Molaetsa	Mathata a ka go tsenya ka lebitla go sa tlhokagale, o tshwanetse go batla thuso go a rarabolola.
10.8 Maikutlo	Kutlobotlhoko ka mmoki a utlwisiwa botlhoko ke mokgwa o a sotlakiwang ke lefatshe ka teng.

10.9 Ditirwana

Ditirwana tsa Lentswe la moipolai

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

LENTSWE LA MOIPOLAI – Freddie Samuelson Khunou

Buisa leboko la 'Lentswe la moipolai' ka kelotlhoko mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang mathata a mmoki a itemogetseng ona mo nageng ya gaabo. Boleele ba tlhamo ya gago e nne bolele ba mafoko a a ka nnang 250 le 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Kgankgolo ya leboko le ke efe?	(2)
2.2	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 2 le 3 le mosola wa yona	(2)
2.3	Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le?	(2)
2.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa bo 26 le mosola wa sona.	(2)
2.5	O ungwile eng mo leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Morero wa leboko le ke efe?	(2)
3.2	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 2 le mosola wa yona.	(2)
3.3	Tlhalosa mola 8 jaaka o diristswe mo lebokong le.	(2)
3.4	Naya sekapuo se se mo moleng 32 o bo o bolele gore o se lemogile jang.	(2)
3.5	O ungwile eng mo leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

Leboko la 11

MOTSE WA MOGWASE – FREDDIE SAMUELSON KHUNOU

11.1 Lemorago la mmoki

Freddie Khunou o itsege ka dibuka di tshwana le *'Botshelo lerumo bo a tlhaba'*. Mmoki o bua ka bontle jwa motse wa Mogwase.

11.2 Mofuta wa poko le wa leboko:

11.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya segompieno

11.2.2 Mofuta wa leboko: Pokothoriso

Leboko la motse wa Mogwase - Khunou S

- 1 Bagolo ba re ga se motse ke lekeišene,
- 2 Bontle ga re bue, re didimala fela,
- 3 Re bonya fela ka leitlho,
- 4 Re be re sale re itshwara melomo
- 5 Re sale re keleka iketsa bokelekane.

- 6 Ga ke rate go balabala thata,
- 7 Ke rata fela go latlhela tlhware legonyane,
- 8 Ka terotswana e ya Mogwase e,
- 9 Ka ke se na bopaki jo bo tlang diatla,
- 10 Ke tshwere fela mo go gatlang pitsa.

11 O itshwaphile gaufi le dithaba tsa Bakgatla,
12 Bakgatla ba ga kgosi Pilane,
13 Fa o batla go akola bontle ba ona,
14 O o jele nala mo phakeleng,
15 Fa o gasakwa ke marang a letsatsi.

16 Bangwe ba re ga se motse ke teropo
17 Nnake o setse a gana go sala
18 Tse dikhunou morago,
19 O mpolelela gore ene o ya Mogwase,
20 O lapile ka go tlatlala le dikgwa.

21 Tshetsana le tshimane ya Moruleng,
22 E nna fela kwa teng,
23 O tla fitlhela fa ba fologa kgomo e ntsho,
24 Ba e gata ba gatoga bana ba Bakgatla,
25 Batsadi ba ba latlhela bofofu fela maitsiboa.

26 Bathong! Naga ena e e makatsa,
27 Tota o ka se tthaloganye sentle,
28 Nako e nngwe o ka dumela
29 Ba ba reng ga se motse ke teropo,
30 Ke naga ya matlo a magolo.

31 Ke naga ya batho le dikolo,
32 Naga ya medumo le medungwana,
33 Naga ya diintaseteri le molao,
34 Naga e e se nang selabe,
35 Naga e e phepa le dikago tsa yone.

36 Heelang! Fa nka be ke itse go kwala,
37 Nka be ke kwala Setlankana,
38 Ke se romela kwa mošate Mmabatho,
39 Mme ke konope rre Motsatsi ka dipotso,
40 Ke mmotse ka botlalo ka ga naga e.

Tlotlofoko

- Go balabala - go bua thata o sa emise.
- Go latlhela tlhware legonyane - go bua go le gonnye.
- Mo go gatlang pitsa - go le go nnye.
- Akola - go boga/go lebelela ka boitumelo/ go itumelela.
- Tse di khunou - dikgomo
- Kgomo e ntsho -baesekele/setobetobe/peretshitshwana/gategate
- Ba ba latlhela bofofu - ba ba bona.
- Selabe - sengwe se se sa siamang.
- Mošate-motsemogolo.
- Konope - gase.

11.4 Tshosobanyo

- Mmoki o boka motse wa Mogwase a re bagolo ba re ga se motse ke motsesetoropo.
- A re motse wa Mogwase ke motse o montle thata fa o o lebile, o a gakgamatsa.
- Mmoki a re a tshwaele go le gonnye ka motsesetoropo o wa Mogwase ka a se na bosupi jo bontsi ka ona.
- Mmoki a re motse wa Mogwase o ikadile/o agilwe fa tlase ga dithaba tsa Bakgatla ba ga kgosi Pilane.
- Mmoki o tlhalosa gore fa o batla go boga bontle jwa motse wa Mogwase o bo bone mo mosong fa letsatsi le tlhaba.
- A re ngwana wa gaabo o gana go ya go disa dikgomo, o mmolelela gore ena o batla go ya Mogwase o lapisitswe ke go batla leruo mo sekgweng.
- Mmoki o tlhagisa gore bana ba le bantsi ba kwa Moruleng ba rata go ya kwa Mogwase.
- Bana ba le bantsi ba kwa Moruleng ba rata go ya kwa Mogwase. Go ya kwa teng ba dirisa dibaesekele/diperetshitshwana/digategate. Batsadi ba bona ba ba bona maitsiboa.
- Mmoki o tlhagisa gore Mogwase ke lefelo le le gakgamatsang, le le sa tlhaloganyegeng.
- Mmoki o tlhagisa gore mokgwa o motse wa Mogwase o agegileng ka teng, o dira gore o dumele gore ga se motse ke toropo gonne matlo a ona a magolo.
- Mmoki o tlhagisa gore naga ya Mogwase ke naga ya batho le dikolo, medumo le medungwana, naga ya mafelo a madirelo le molao, naga e e se nang sefatlhi/molato. Motse wa Mogwase o phepa le dikago tsa ona.
- Mmoki o garela leboko le ka gore fa a ka bo a na le bokgoni jwa go kwala a ka bo a kwalela Rre Motsatsi kwa Mmabatho go mmotsolotsa ka motse wa Mogwase.

11.5 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

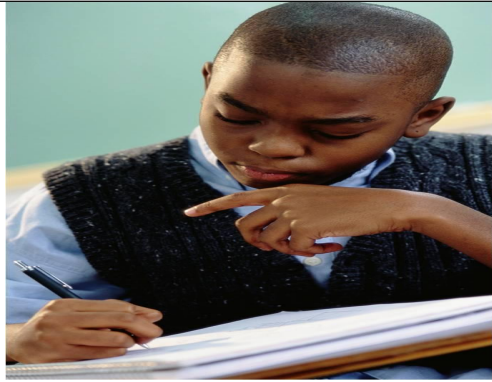
Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya mafoko	Mela 32, 33, 34 le 35: Naga ya medumo le medungwana, Naga ya diitaseteri le molao, Naga e e se nang selabe, Naga e e phepa le dikago tsa yone.	Go gatelela bokao jwa gore motse wa Mogwase ke lefelo le le nang le dilo tse di farologaneng le tse di fitlhelwang mo motsesetoropo e seng mo motseselegae.
Tlhatlagano ya bokao	Mela 34 le 35: Naga e e se nang selabe, Naga e e phepa le dikago tsa yone	Go gatelela bokao jwa gore naga ya Mogwase ke naga e e senang sefathhi/ e e phepa
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:		
	Mola 6: Ga ke rate go balabala thata	Go gatelela bokao jwa gore mmoki a re ga a rate go bua thata.
	Mola 20: O lapile ka go tlatlala le dikgwa	Go gatelela bokao jwa gore ga a sa batla go tsamaya thata/go fitlhelwa gongwe le gongwe mo sekgweng.
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
	Mela 11 le 12 O itshwapile gaufi le dithaba tsa Bakgatla, Bakgatla ba ga kgosi Pilane	Go go kaganya ka go tswetsa kakanyo ya gore motse wa Mogwase o agilwe mo tlase ga dithaba tsa Bakgatla.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 4: Re be re sale re itshwara melomo	Poeletsomodumo ya tumammogo "r" go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 5: Re sale re keleka re iketsa bokelekane.	Poeletsomodumo ya tumammogo "k" go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.

Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlhatlagano e fitlhelwa mo go:		
Tlhatlagano ya mafoko	Mela 32, 33, 34 le 35: Naga ya medumo le medungwana, Naga ya diitaseteri le molao,	Go gatelela bokao jwa gore motse wa Mogwase ke lefelo le le nang le dilo tse di farologaneng le tse di

	Naga e e se nang selabe, Naga e e phepa le dikago tsa yone.	fitlhelwang mo motsesetoropo e seng mo motseselegae.
Tlhatlagano ya bokao	Mela 34 le 35: Naga e e se nang selabe, Naga e e phepa le dikago tsa yone	Go gatelela bokao jwa gore naga ya Mogwase ke naga e e senang sefathli/ e e phepa
Poeletsomafoko e fitlhelwa mo go:		
	Mola 6: Ga ke rate go balabala thata	Go gatelela bokao jwa gore mmoki a re ga a rate go bua thata.
	Mola 20: O lapile ka go tlatlala le dikgwa	Go gatelela bokao jwa gore ga a sa batla go tsamaya thata/go fitlhelwa gongwe le gongwe mo sekgweng.
Neeletsano e fitlhelwa mo go:		
	Mela 11 le 12 O itshwapile gaufi le dithaba tsa Bakgatla, Bakgatla ba ga kgosi Pilane	Go go kaganya ka go tsweletsa kakanyo ya gore motse wa Mogwase o agilwe mo tlase ga dithaba tsa Bakgatla.
Poeletsomodumo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 4: Re be re sale re itshwara melomo	Poeletsomodumo ya tumammogo “r” go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.
	Mola 5: Re sale re keleka re iketsa bokelekane.	Poeletsomodumo ya tumammogo “k” go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.

11.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang	Bontle jwa motse wa Mogwase
11.7 Molaetsa/Thuto	Re tshwanetse go tlhokomela mafelo a re nnang mo go ona gonne e le kgogedi mo bathong./Bontle le bophepa jwa lefelo ke kgogedi mo bathong
11.8 Maikutlo	A boitumelo jo bo tlisiwang ke bontle jwa motse wa Mogwase.

11.9 Ditirwana

Ditirwana tsa leboko la Leboko la motse wa Mogwase

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko la 'Motse wa Mogwase' ka kelotlhoko mme o kwale tlhamo ka bontle jwa motse o o tshetlegile ka diteng tsa leboko. Boleele ba tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 250 - 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Neela morero wa leboko le	(2)
2.2	Tlhalosa mola wa 10 jaaka a dirisitswe mo lebokong le..	(2)
2.3	Neela ponagalo ya poko e e mo meleng ya 11 le 12 le mosola wa yona.	(2)
2.4	Maikutlo a mmoki ka leboko le ke afe?	(2)
2.5	O ithutile eng ka leboko le?	(2)
		[10]

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng 32, 33 ,34 le 35 le mosola wa yona.	(2)
3.2	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
3.3	Tlhalosa mola wa 7 ka mafoko a gago.	(2)
3.4	Nopola mela e e supang gore o ka boga bontle jwa motse wa Mogwase leng.	(2)
3.5	Go ya ka mmoki ke eng se se dirang gore motse wa Mogwase e nne montle.	(2)
		[10]

Leboko la 12

BOTSOFE: LEETILE DISANG RADITLADI

12.1 Lemorago la mmoki

Leetile Disang Raditladi o belegwe kwa Serowe, mme a bona dithuto tsa gagwe kwa Tigerkloof, kwa yunibesithing ya *Fort Hare*. Raditladi o kwadile diterama di le mmalwa tsa ditiragalo le hisetori, dikgang tsa marato le maboko.

Leboko le la botsofe le ka ga ngongorego ya batsofe. Ba iphitlhela ba sa tlhole ba tshwana le pele ka ntlha ya bogodi, ditlhabi tse di ba kubugetseng.

12.2 Mofuta wa poko le leboko:

12.2.1 Mofuta wa poko: Poko ya magareng

12.2.2 Mofuta wa leboko: Sonete

Botsofe: Leetile Disang Raditladi

- 1 Ditikanyi tsa koko la banana
- 2 Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,
- 3 Re dirile mašeleng fela re tšhipile,
- 4 Re le bontšhe nkoo re le batubanyana.
- 5 Nkile ra nna bakgaodisi ba mekgosana.
- 6 Bakgaodi ba mekgosi ba re tsholele.
- 7 Re tsholelwa fa motho re mo tshabile,
- 8 Ntwa e utlwalelwa ka matshwelelenyana
- 9 Re bannana bagolo, re ole sebarong,
- 10 Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi
- 11 Thobane kima re di lese mabogong,
- 12 Mangole a rona a setse a ipaa bosisi
- 13 Meriri ya rona mesweu mo ditlhogong
- 14 E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi

Tlotlofoko

- Tšhipile – ke go tlhoka boleng kgotsa mosola
- Mašeleng – Madi a tshipi a a kwa tlase ga diranta di le lesome
- Matshwelenyana – ke setlhopha se sennye sa batho
- Sebarong – go fologa go tswa kwa godimo go ya tlase

Tlhokomela se!

12.3 Tshobokanyo

- Leboko le le bopilwe ka mela e le 14. Le tlhagisa dikakanyo di le pedi robedi ya ntlha mmoki o bua ka malatsi a bona a bonyana le ditiro tse ba neng ba kgona go di dira.
- Mo meleng ya bofelo e merataro o bua ka botsofe jwa bona. O senola seemo le ditebego tsa botsofe jwa bona.
- Mmoki o ngongorega le go sa itumelele botsofe.

- O tthalosa fa botsofe bo sa mo letle go dira tse a neng a tlwaetse go di dira jaaka go tlola ka dinako tsa pele a santse a le mošwa a itekanetse
- Mmoki a re ba latlhegetswe ke boleng jo bo kileng ba nna le bona, e bile fa e ka bo e le bontšhwe ba ka bo ba le basetlha.
- O tthalosa fa e ne e le batlhabani ba dintwa mme ba tshololelwa mekgosi fa ba tla ba fentse.
- A re ga jaana ke bannabagolo ga ba na maatla.
- O kaya fa mebele ya bona e tletse ditlhabi tse e reng fa ba tsoga, di gakale, ba kue mokgosi.
- Ba tsamaya ka dithobane ka mangole a setse a le bosisi/ palelwa.
- O tthalosa fa jaanong a palelwa ke go dira ditiro tse dintsi e bile meriri ya bona e setse e sweufetse.
- Le fa tota a lela ka ditlamorago tsa botsofe, gona o ipela ka nako ya bona ya bonyana fa ba ne ba na le thata ya go dira.

12.4 TSHEKATSHEKO YA DIPONAGALO TSA POKO LE MESOLA YA TSONA

Diponagalo tsa poko	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya diponagalo
Tlogelo	Mola 2: Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,	Tlogelo ya 'di' mo go 'thaka' boemong jwa 'dithaka'go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/go oketsa lebelo la moribo le moretheto.
	Mola 4: Re le bontšhe nkoo re le batubanyana	Tlogelo ya 'dipopi tse pedi e bong 'a' le 'b' mo go 'nkoo' boemong jwa 'nka bo'go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/go oketsa lebelo la moribo le moretheto
	Mola wa 11: Thobane'kima re di lese mabogong	Tlogelo ya 'tlhogo 'di' mo go 'thobane' boemong jwa 'dithobane' le thuanyitlhaodi 'tse di' mo go 'kima' boemong jwa 'tse di kima'go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/go oketsa lebelo la moribo le moretheto.
Poelotsomafoko	Mola wa 10: Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi	Go gatelela bokao jwa ditlhabi tse di neng di ba tshwere ka go boeletsa lefoko 'kua'.

12.5 TSHEKATSHEKO YA DIKAPUO LE MESOLA YA TSONA

Dikapuo	Dinopolo go tswa mo lebokong	Mesola ya dikapuo
Tshwantshanyo e fitlhelwa mo go:		
	Mola 14: E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi	Go tshwantshanya bosweu jwa meriri ya botsofe le mašwi.

12.6 Morero/Kgankgolo/Thitokgang

Ngongorego tebang le botsofe

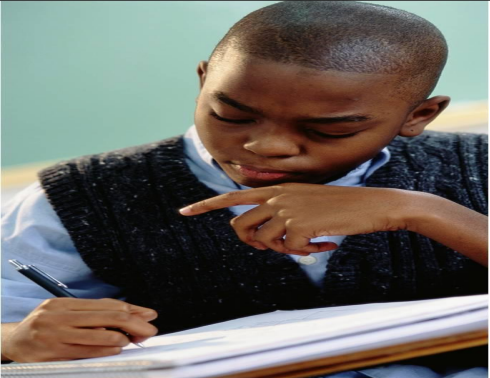
12.7 Molaetsa

Se sa feleng se a tlhola

12.8 Maikutlo

Maikutlo a kutlobotlhoko ka botsofe bo na le dikgwetho di le dintsi.

12.8 Ditirwana

	<p>Ditirwana tsa leboko la Botsofe</p>
--	---

TIRWANA 1: POTSO YA TLHAMO

Boleng ba motho bo fetoga go ya ka dinako. Netefatsa tlhagiso e ka go kwala tlhamo ka diteng tsa leboko la Botsofe. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250 - 300.

TIRWANA 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

2.1	Kgankgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
2.2	Tlhagisa sekapuo se se mo moleng wa bo 14 le mosola wa sona.	(1)
2.3	Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le?	(2)
2.4	Tlhalosa mola wa bo 12 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
2.5	Tlhagisa ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 10 mme o neele le mosola wa yona.	(1) [10]

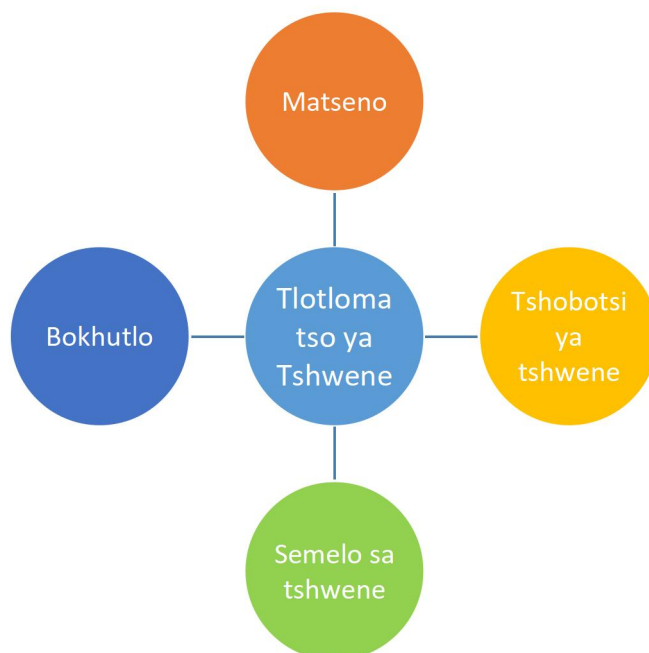
TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Morero wa leboko le ke ofe?	(2)
3.2	Tlhalosa gore ke ka goreng leboko le bitswa sonete?	(1)
3.3	Neela pharologanyo ya bošwa le botsofe go ya ka diteng tsa leboko.	(2)
3.4	Tlhalosa mola wa bo 4 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
3.5	Tlhagisa ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 11 mme o neele le mosola wa yona.	(1)
3.6	Leboko le le na le tshusumetso efe mo go wena?	(2)
		[10]

TIRWANA 1: KAEDI YA GO TSHWAYA TLHAMO YA LEBOKO LA TSHWENE

Mmapa wa dikakanyo/ Letlhometsa/

- Tlhagiso e e reng mmoki o tlotlomatsa tshwene ka tshobotsi le semelo sa yona' ke boammaaruri fa go lebilwe diteng tsa leboko le le mo isong.
- Mo lebokong le mmoki o re neela tshobotsi ya tshwene e le phologolo. E na le seriba se e sa se roleng, ka matlho a a gonyetseng kwa teng.
- Tshwene e na le meno a a bogale bo bo ka kgaolang ntšwa mokwatla fa legano la yona le le bohibidu jwa tladi. Ga e ikgantse ka meno a yona go tlhokofatsa diphologolo tse dingwe kwa ntle ga lebaka.
- Semelo sa yona mo letlhakoreng le lengwe se e senola e le bothhale, e kgona go bala le fa e le go fitlha go tharo fela. Se, ke kobiso e mmoki a e lebisang mo tshweneng.
- E bothhale, e tsaya nako go tlasela mmaba wa yona, e emela go tlasela fa nako e letla.
- Le fa mmoki a tlhagisa semelo sa bothhale, o e sotla ka gore e kgona go bala go fitlha go tharo fela a ka ya go bogola ga yona.
- E bogale tota mme bo bonala sentle fa o ka e tla ka fa ngwaneng. E go tlasela jaaka mokwepa o tshwentswe.
- Dintlha tse, di supa fa mmoki a tlotlomaletsa tshwene semelo le tshobotsi ya yona.

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: LEBOKO LA TSHWENE

2.1	Le bua ka tlotlomatso ya tshwene ka tshobotsi le semelo sa yona.	(2)
2.2	Neeletsano - Go gokaganya/tsweletsa kakanyo ya go se rolwe ga sekopo/seriba sa tshwene.	(2)
2.3	Mafoko a a feleletsang mola 3 a simolola mola 4.	(2)
2.4	Ke sekapuo sa mothofatso go neela tshwene maemo a setho a go sa lebale se se diragetseng.	(2)
2.5	O se ka wa amoga batho ditsabona ka o ba hutsafatsa/ Mmagwana o tshwara thipa ka fa bogaleng. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

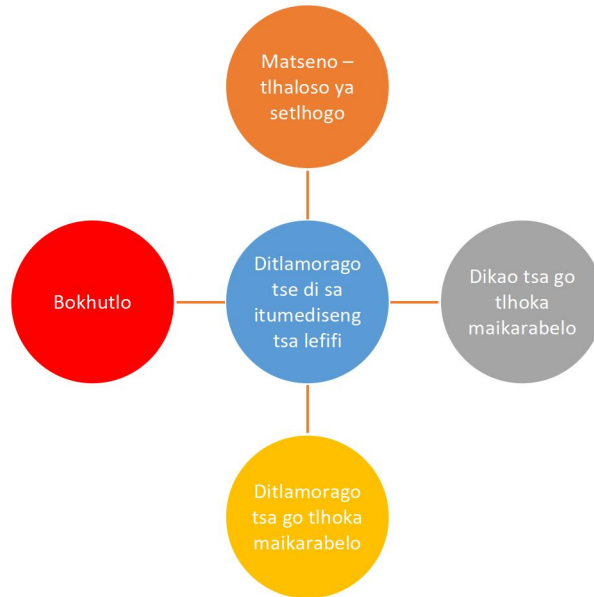
KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: LEBOKO LA TSHWENE

3.1	Maikutlo a boitumelo. Mmoki o tlotlomaletsa Tshwene bothale ba yona le mekgwa ya yona ya go tshela.	(2)
3.2	Tlogelo. Ke e lemogile ka go tlogelwa ga popi 'ke' mo go 'eng' boemong ba 'ke eng'.	(2)
3.3	Poeletsomodumo ya tumammogo 'm' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.	(2)
3.4	Poeletsomodumo - Go boeleditswe tumammogo 'm' go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.	(2)
3.5	Le ntshusumetsa gore ke tlhokomele le go sireletsa bana me./ Ke se tseele motho se e leng sa gagwe kwa ntle ga tetla ya gagwe. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: LEFIFI LA NTSHWARELE NGWANA

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

- Mo lebokong le, ditiragalo tse di diragalang mo mofuteng o wa lefifi, di na ditlamorago tse di sa itumediseng.
- Phiri e tseela mosadi ngwana wa gagwe wa maitibolo a sa lemoge ka go ne go le lefifi e bile a ijetse. Se se bontsha go tlhoka maikarabelo ga mosadi. Go tlhoka maikarabelo go, ga mosadi, go tlhodile ketsaetsego e e neng ya dira gore banna ba Bakhudung ba tswere letsholo la go batlana le nkwe ntekwane ngwana o tserwe ke phiri. Se, se supa gore ditiro tsa lefifi di na le ditlamorago tse di sa itumediseng. Mo lefifing le, phiri e ne ya tseela ngwana kwa thabeng ya motse wa Bakhudung.
- Go supa gore ditiro tsa lefifi di na le ditlamorago tse di sa itumediseng, mosadi fa a itharabologela, o ikotlhaela gore phiri a bo a mo tsetse ngwana.
- O gakolola batho go tshaba lefifi, ba se ikamanye le lona. O ba gakolola go rata ngwedi kgotsa lesedi. Go le gantsi ditlamorago tsa lesedi di a itumelelwa ka le itumelelwa ke ditshedi tsotlhe.
- ditiro tsa lesedi ke
- Kwa bokhutlong, go a itshupa gore ditiro tsa lesedi di a itumedisa go na le tsa lefifi.

**KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: LEBOKO LA LEFIFI
LA NTSHWARELE NGWANA**

2.1	Kutlobotlhoko e e tlisiwang ke ditiro tsa lefifi.	(2)
2.2	Tlhatlagano (ya bokao). Ke go gatelela bokao jwa gore banna ba Bakhudung ba ne ba tshwere bothata ka ntlha ya phiri e e neng e tsere ngwana/ba dira ka natla go bona ngwana.	(2)
2.3	Letsholo le bolotswe/tswile go ya go batlana le nkwe.	(2)
2.4	Mothofatso - Mmoki o neetse lefifi tiro ya setho ya go ja.	(2)
2.5	Lefifi ga le a siama ka jalo motho o tshwanetse go nna kelotlhoko le go bontsha maikarabelo mo lefifing. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: LEBOKO LA LEFIFI LA NTSHWARELE NGWANA

3.1	Kutlobotlhoko e e tlišwang ke ditiro tsa lefifi.	(2)
3.2	Neeletsano - Go tšweletsa kakanyo mo moleng o o latelang go gatelela go bolotsa letsholo la go batla ngwana.	(2)
3.3	Phiri e ne ya tšhaba ka ngwana.	(2)
3.4	Maikutlo a kutlobotlhoko ka mmoki a utlwile botlhoko ka ntlha ya go se nne maikarabelo, ga a lemoga gore o neetse phiri ngwana wa gagwe mo lefifing ka a ne a itshietse.	(2)
3.5	Ke ungwile gore bosigo ga bo rone nta ka gone dilo tse dintsi tse di maswe, di diragala mo lefifing. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: NTWA

Letlhomeso

- Ke boammaaruri gore ntwang e setlhogo, e tliša mahutsana mo matshelong a batho ka e ba ama ka ditsela tse di bothoko tse di farologaneng. Mmoki o tļhagisitse mefuta e e farologaneng ya dintwa go tshegetsana ntlha e.
- Tota ntwang e setlhogo, e kgona go ama le masea a a sa itseng sepe, ba lwele dijo. Diphologolo di kgona go tļhoana, go lwana le go bolaana ka ntlha ya ntwang. E setlhogo ka e tliša letlhoo le kilano magareng ga diphologolo. Ntwang e dira gore bojang kgotsa tļhaga e se ke ya tļhola e tloga mme se, se dire gore tļou e tļhoke dijo ka e ja tļhaga e ntsi. Ntwang ya basadi le fa e sa nne ya matļhomahibidu, e tļhagisa diphiri tsa balwantshani. Se se netefatsa gore ntwang e setlhogo, e tļisetsa batho mahutsana ka gonne ga go itumedise gore e re batho ba lwa ba bo ba senolelana diphiri tsa bona.
- Banna fa ba lwa ya bona e nna e e matļhomahibidu ka mongwe a lwela go tseela yo mongwe tlotlo le botshelo. Bohutsana bo bo tlišiwa ke ntwang ya mofuta o bo aparela le basadi tota ka ba tsenwa ke letshogo la gore go tļaa diragalang.
- Bosetlhogo jwa ntwang bo aparela le mafatshe a a farologaneng, ntwang e tļisetsa baagi kutlobothoko. Ntwang ya Zimbabwe e amile baagi ba koo mo go maswe fa ya Iran

yona e tlhokisitse baagi boiketlo. Dintwa tsa go nna jaana di tsere matshele a batho, di apesitse batho mahutsana ka ntlha ya tatlhegelo ya baratwa ba bona.

- Bohutsana ba ntwana bo ama batho botlhe fela jaaka bohutsana ba go nna le pelegi o bo o sotlwa ke go nna le pelegi kgotsa go e tlhoka.

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 2: NTWA

2.1	Kutlobotlhoko e e tlišiwang ke ntwana/ Bosetlhogo ba ntwana.	(2)
2.2	Tlogelo - Go tlogetswe 'di' mo go 'pelong' boemong jwa 'dipelong' go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/ go oketsa lebelo la moribo le morethetho mo moleng.	(2)
2.3	Motho yo o sotlwang ke bana ba mo tšenya bohutsana bo bo itemogelwang ke motho yo o hutsafadiwang ke go tlhoka ngwana.	(2)
2.4	Pheteletso - Go gokaganya ka go feteletsa go sa itse sepe ga bana mo dikakanyong tsa bona.	(2)
2.5	Ntwana ga e thuse ka sepe, ga e age. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: NTWA

3.1	Kutlobotlhoko e e tliwang ke ntwā/ Bosetlhogo ba ntwā.	(2)
3.2	Maikutlo a kutlobotlhoko. O utlwiwa botlhoko ke ntwā e e sa ageng, e e tliang kutlobotlhoko mo bathong	(2)
3.3	Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tliša moutlwalo wa molodi o o rileng mo molathetong.	(2)
3.4	Mothofatso. Go neela ntwā maemo a setho ka go dirisa madiri 'go amoga' le 'go jala'.	(2)
3.5	Go efoga ntwā e na le ditlamorago tse di utlwisang botlhoko (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: BOTSOTSI

Lethomeso

1. Matseno
2. Ditiro tsa botsotsi
3. Ditlamorago tsa botsotsi
4. Bokhutlo

- Tlhagiso e e reng botsotsi ga bo busetse sepe ke boammaaruri gonne ga go sepe se se fitlhelwang ka ntlha botsotsi.
- Botsotsi bo setlhogo ka bo laola botlhe ba ba bo ratang, bagolo le bašwa. Motho yo o gapiwang ke botsotsi o latlha tsotlhe tse di molemo, a sa itse gore bo mo tsholetse eng.
- Botsotsi bo fetola motho mmolai, o bolaya batho botlhoko ka thipa a se na pelotlhomogi, a ba tseela madi a sa ise tlhogong gore a ke baitshodi kgotsa jang.
- Botsotsi bo aroganya motho le Modimo, se se bontsha gore botsotsi ga bo busetse sepe ka bo go kgaoganya le mmopi, mme se, ga se ungewele tsotsi sepe mo botshelong. Batho ba itumelela go dira botsotsi, ba tseela batho ditsabona ka dikgoka.
- Boitumelo jwa botsotsi bo maotomakhutshwane.
- Bo phuganya mong wa bona botlhoko. Fa bo latlha modiri wa bona, ke gone a gakologelwang go dira dilo tse dintle. O lelela kwa Modimong, a lebetse gore o ne a ikarogantse le ena. Se, se netefatsa gore botsotsi ga bo thuse sepe ka bo ka go tsenya mo mathateng.

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: BOTSOTSI

2.1	Dipolaano le go tseelwa dilo ke ditsotsi./Ditiro tse di maswe tse di dirwang ke ditsotsi.	(2)
2.2	Neeletsano. Go gokaganya/tswelletsa kakanyo ya gore botsotsi ke kgosi ka e le bona bo busang.	(2)
2.3	Kaediso - mosola ke go bontsha gore botsosi fela jaaka kgosi bo a laela, bona bo a laola.	(2)
2.4	Botsotsi bo laola gotlhe, lefatshe ka bophara.	(2)
2.5	Gore ke se ka ka dira botsotsi ke sa le mo botshelong ka ntlha ya fa bo na le ditlamorago tse di sa itumediseng. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2)

[10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: BOTSOTSI

3.1	Kutlobotlhoko ka mmoki a utlwiwa botlhoko ke dipolaano le tshenyo tse di dirwang ka ntlha ya botsotsi di sa busetse sepe.	(2)
3.2	Botsotsi bo amogela ba ba ratang go bo dira.	(1)
3.3	Poeletsomafoko. Go gatelela mokgwa o dinaledi di neng di benya ka gona.	(2)
3.4	Tshwantshiso. E tshwantshisa ka go bapisa thipa le kgosi go bontsha ka moo e tlotliwang ka teng ke ditsotsi.	(2)
3.5	'Selelo se se tihomolang pelo se utlwale kgakala'. Poeletsomodumo. Go boleditswe tumammogo 's'	(1)
3.6	Botsotsi ga bo busetse sepe/ Tuelo ya bolelo ke loso. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 4: BOTSOTSI

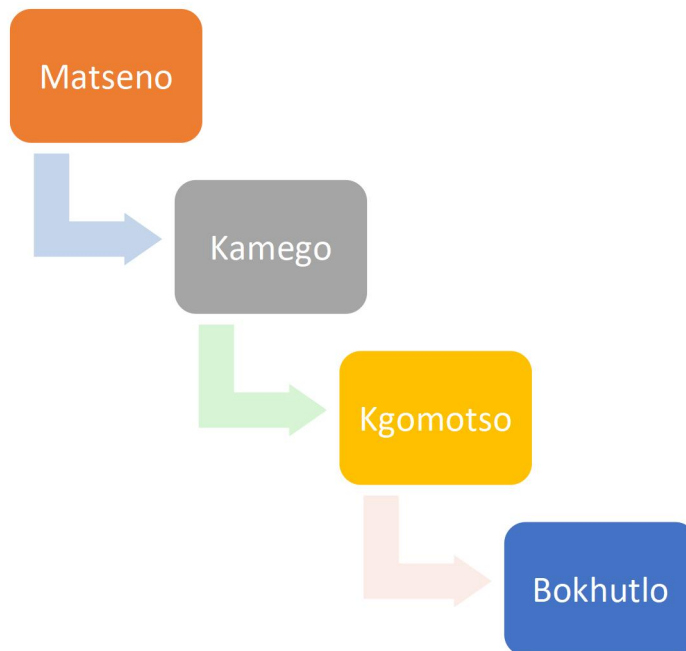
4.1	Dipolaano le go tseelwa dilo ke ditsotsi./Ditiro tse di maswe tse di dirwang ke ditsotsi.	(2)
-----	---	-----

4.2	Go tthalosa karolwana ya bobedi 'a se mo tlogelele sepe' e tthalosa karolwana ya ntlha e e reng 'mme a tabole gotlhe'.	(1)
4.3	Poeletsomodumo ya btumammogo 'b' - go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng	(2)
4.4	Tshwantshanyo - e dira gore mmuisi a tthaloganye bonolo ka go tshwantshanya bonya jwa mokgwa o tsotsi a amogelang pholoso le jwa leobu	(2)
4.5	Neeletsano – mafoko a a feleletsang mola o o fa godimo bo diegisa motho...a simolola mola o o latelang/wa bobedi	(1)
4.6	Ke ungwile gore botsotsi ga bo busetse sepe fela fa e se loso.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO LA LOSO LWA GA RRE

Lethomeso

- Mmoki mo lebokong le o re tlhagisetsa tsa morago ga loso lwa ga rraagwe. Loso lo, le fa lo ne lo mo amile thata, o lemogile fa lo ne lo amile mmaagwe le kgaitsadiaagwe go feta.
- Mmoki o bontsha a amogetse gore rraagwe o ba tlogetse e bile o gomotsegile. O tshwenngwa ke ka moo mmaagwe le kgaitsadiaagwe ba amegileng ka teng. O lebelela kwa legodimong go kopa Mmopi go ba gomotsa ka ba itima dijo, ba tswelletse go lela phetelela. Kgato e, e bontsha fa mmoki a dumela gore le fa loso lo le botlhoko, go botlhokwa go gomotsega le go amogela.
- Mmoki o bontsha a amogetse le go gomotsega ka a ile a lemosa mmaagwe le kgaitsadiaagwe gore loso lo lo ne lo tshwanetse go diragala ka gonne re le bafeti mo lefatsheng, loso ke tsela ya mongwe le mongwe mo botshelong.
- Mmoki o tlhagisa botlhokwa ba go amogela le go gomotsega ka gonne a dumela gore motho ga a swe o a ithobalela. O lemosa bagaabo gore rraabona ga a swa o ithoballetse, o tlaa tsoga ka letsatsi le le tlaa goeletswang ke Morena la tsogo ya baswi.
- Go bontsha botlhokwa ba go amogela gore loso lo teng le go gomotsega, mmoki o ikgomoditse ka gore rraagwe ga se a latlhega, ba mmolokile. O konosetsa go bontsha fa a amogetse le go gomotsega ka go eleletsa rraagwe gore a robale ka kagiso. A ikhutse, a lebele tsa lefatshe le, di tlaa sala le bona.
- Mmoki ruri mo lebokong le o bontsha gore le fa loso lo ka re ama jang, re tshwanetse go amogela le go gomotsega. Botshelo bo tshwanetse go tswelolela pele.

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: LOSO LWA GA RRE

2.1	Kutlobotlhoko ya loso/Khutsafalo e e tliwang ke loso	(2)
2.2	Neeletsano. Go gokaganya/tswelletsa kakanyo ya go bontsha kwa mmoki a ileng a leba kwa teng go batla thuso.	(2)
2.3	Maikutlo a kutlobotlhoko e e tlhodilweng ke loso lwa rraabona.	(2)
2.4	Batho botlhe ba tllile go tlhokafala.	(2)
2.5	Ke ungwile gore le fa botlhoko ba loso bo ka se lekannngwe le sepe, re tshwanetse go gomotsega.	(2) [10]

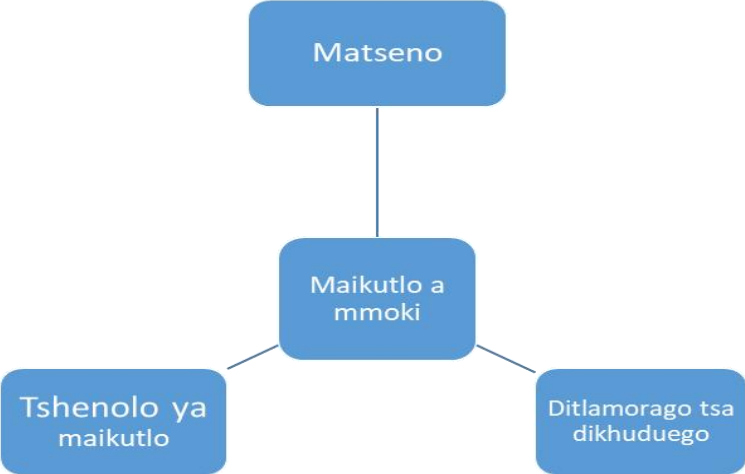
KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: LOSO LWA GA RRE

3.1	Kutlobotlhoko ya loso/Khutsafalo e e tlisiwang ke loso	(2)
3.2	Poeletsomafoko. Go gatelela go tswa ga dikeledi ka iketlo mo mathong a gagwe.	(2)
3.3	Yo o laolang dilo tsotlhe.	(2)
3.4	Sekapuo sa phefofatso go gatelela gore mmokiwa o ithobaletse ka a tlaa tsoga gape.	(2)
3.5	Le ntshusumetsa gore le fa loso lo le botlhoko, ke amogele le go gomotsega.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO LA LEFATSHE LA DIKHUDEGO

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: LEFATSHE LA DIKHUDEGEO

2.1	Ditlamorago tsa dikhuduego./ Tshenyo e e bakwang ke dikhuduego	(2)
2.2	Motho o bolawa ka go otlala ka matlapa a mantsintsi a a ka se kgoneng go a thiba.	(2)
2.3	Sesura. Karolo ya bobedi e e reng lefatshe la magodu, e gatelela karolo ya bobedi e e reng ke lefatshe la la disenyi. / Tlogelo ya 'le' mo go 'fatshe' boemong jwa 'lefatshe' go tliša go kibakibela ga bonako ga moribo le moretheto mo moleng / go oketsa lobelo lwa moribo le moretheto mo moleng.	(2)
2.4	Maikutlo a kutlobotlhoko ka a utlwišwa botlhoko ke tshenyo e e diragalang ka nako ya dikhuduego le dintsho tse dikhuduego di di tšholang.	(2)
2.5	Dikhuduego ga di busetse sepe ka di tliša tshenyo le dintsho.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: LEFATSHE LA DIKHUDEGEO

3.1	Tšhatlagano ya mafoko/popego/mafoko - Go gatelela bokao jwa gore lefatshe la dikhuduego le tšetse ka dirukhutšhi le maferefere a a setšhogo.	(2)
3.2	Le ntšhusemetsa go lemoga gore dikhuduego ga di busetse sepe ka di tšhola tshenyo le dintsho./ gore ke se ikamanye le dikhuduego ka di na le ditlamorago tse di sa jeseng monate.	(2)
3.3	Batho ba tšeelwa dithoto tsa bona ka dikgoka.	(2)
3.4	'Le thopela batho ditsabone'.	(2)

3.5	Go gatelela gore le lefatshe la dikhuduego le tlaa atlholwa ka katlholo e e botlhoko.	(2) [10]
-----	---	-------------

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO LA SEROMAMOWA

Letlhomiso

Matseno

Botlhokwa ba seromamowa

Bokhutlo

- Seromamowa ke lebokosana mme botlhokwa ba sona mo bathong ke bo bo ka, se ganediweng ka gope. Leina la sona le ile boreelelong ka ntlha ya fa se bua, se romega.
- Ditsala di kgona go tlhaeletsana ka sona, di dumedisana, go nne monate. Ditsala di kgona go iketla, di itumelele mmimo o o tshamekiwang go tswa mo go sona.
- Botlhokwa ba seromamowa bo itshupa gape ka se kgona go bua dipuo tsothe, se akaretsa baagi botlhe go ya ka dipuo tsa bona tse di farologaneng.
- Se botlhokwa ka se re neela dikgang ka dilo tse di diragalang mo lefatsheng ka bophara, re reeditse fa se bua le rona.
- Batho ba kgona go latola baswi ba bona mo seromamoweng ka kitso ya gore tshedimosetso e tlaa ba fitlhelela ka se kgona go gorosa molaetsa bonolo, ka se akaretsa sekgala se segolo sa naga.
- Mmoki o bontsha a akgola seromamowa ka gonne se kgona go ritibatsa maikutlo. Morago ga go neelana ka ditatolo, se gomotsa ba ba hutsafetseng ka difela.
- Bodutu ga bo aparele ope fa seromamowa se le teng ka se bo tlosa, mme se tsenya khutsafalo fa se ka robega.
- Dintlha tse di bontsha fa tota seromamowa se le botlhokwa mo botshelong.

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: SEROMAMOWA

2.1	Botlhokwa ba seyalemowa/radio	(2)
2.2	Poeletsomodumo ya tumammogo 'd'. Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng go bontsha fa sebokiwa se itumelelwa.	(2)
2.3	Mothofatso. Go neela seromamowa maemo a setho a go bua.	(2)
2.4	Maikutlo a boitumelo a a tliswang ke seromamowa mo matshelong a batho.	(2)
2.5	Ke ithutile gore selo le fa se ka tswa se le sennye, se ka nna le botlhokwa bongwe mo botshelong ba gago/ se ka nna le mosola mo go wena.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: SEROMAMOWA

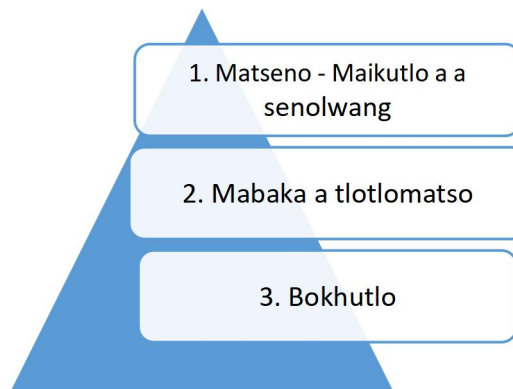
3.1	Go senola bokao ba gore ga se tlopho gore se ka dirisiwa ke bomang, le boesengmang tota se ba letla go se dirisa./ Ga se gore ke ba ba nang le kitso fela ba ba tshwanetseng go se dirisa.	(2)
3.2	Tlhatlagano ya mafoko - Go gatelela bokao jwa gore seromamowa se neelana ka tshedimosetso.	(2)
3.3	Se tlosa bodutu	(2)
3.4	Le ntshusumetsa go rata le go tlotla seromamowa ka se neelana ka tshedimosetso e e botlhokwa.	(2)

3.5	<p>Seromamowa se botlhokwa ka se neelana ka tshedimosetso. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)</p>	(2) [10]
-----	---	--------------------

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: KGOSI RAMOTSHERE MOILOA

Letlhomeso

- Mo lebokong le, mmokiwa o bokelwa bogatlamelamasisi bo a bo supileng go lwanela morafe wa gagwe wa Bahurutshe.
- O kaya fa kgosi Ramotshere Moiloa e le seganka, senatla ka a thusitse Bahurutshe ka go ba lwela gore Maburu a se ba tseele lefatshe.
- Mmoki o dirisa mmoelelo mo bokhutlong ba temana e nngwe le e nngwe go gatelela bonatla le boikgantsho tse mmokiwa a di senolang go dibela bagaabo.
- Mmoki le fa gone a utlwa botlhoko fa a gopola ka moo Maburu a neng a batla go ba gatelela go tshwara dipasa ka gale, o itumelela le go leboga bogatlamelamasisi ba ga Kgosi Ramotshere Moiloa ka a ile a gana seo se diragatswa ke morafe wa gagwe.
- Motho fa o ne o mo rata, a tlogela lefatshe le le ka kwano, ga o kitla o bo o mo lebala. Se ke se mmoki a konosetsang ka sona mabapi le mmokiwa gore ba tlaa nna ba mo gopola.
- O khutlisa ka go mmoka ka a re o pelokgale ka a dibetse bagaabo ka dilo tsothe.

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 2: KGOSI RAMOTSHERE MOILOA

2.1	Tlotlomatso ya bogatlamelamasisi ba ga kgosi Ramotshere Moiloa	(2)
2.2	Maikutlo a boitumelo ka mmoki a tlotlomatsa kgosi ka ntlha ya bogatlamelamasisi ba gagwe ka a ba pholositse mo mabakeng a le mantsi.	(2)
2.3	Go gatelela bogatlamelamasisi ba mmokiwa le boipelo ka seano sa gagwe.	(2)
2.4	O thusitse Bafurutshe go se tseelwelefatshe/go dibela lefatshe la bona.	(2)
2.5	E dirile gore ke se ka ka lebala motho yo o kileng a ntirela molemo/yo o ntshireleditseng mo botshelong.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA: TIRWANA 3: KGOSI RAMOTSHERE MOILOA

3.1	Tlotlomatso ya bogatlamelamasisi ba ga kgosi Ramotshere Moiloa	(2)
3.2	Neeletsano - Go gokaganya/tweletsa kakanyo ya go bontsha gore ba namoletswe mo go tseelweng lefatshe.	(2)
3.3	Poeletsomodumo ya ditumammogo 'a', 's' le 'n'. Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng go bontsha bogatlamelamasisi ba sebokiwa.	(2)
3.4	Ke a tenega/ ke kangwa ke pelo mong wa me fa ke gopola.	(2)
3.5	E dirile gore ke se ka ka lebala motho yo o kileng a ntirela molemo/yo o ntshireleditseng mo botshelong	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: SENGALAMOTSE (EXILE)

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

- Mmoki o gakolola Sengalamotse gore a boele gae gonne bommaagwe ba santsane ba tshela.
- O mo gakolola gore a se ka a tlogela setšhaba sa gaabo ka ntlha ya batho ba ba tsayang gore ba na le maatla.
- Mmoki a re Sengalamotse a itse gore o na le legae le le mo tlhologeleletsweng, le fa a le go sele a dira tsa batho ba sele a itse gore o na le bagaabo.
- Mmoki o gakolola Sengalamotse gore a tle gae a tle go rarabolola mathata a gagwe pele go nna thari, a se ka a a tshabela.
- Mmoki a re sengalamotse a tlogele go nna manganga mme a leke go rarabolola mathata a gagwe ka go bua ka ona.
- Mmoki a re sengalamotse a se ka a dira tse di sa siamang a tlhakatlhakanya botshelo jwa gagwe.

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 2: LEBOKO LA SENGALAMOTSE (EXILE)

2.1	Go ngwega ka ntlha ya go ngala./Go tlhanogela setšhaba le lelapa ka ntlha ya fa a ngwegile/Go tsamaela leruri mo lapeng ka ntlha ya mathata..	(2)
2.2	Go tlogela go ngala/ go nna manganga/go nna tlhogo e thata.	(2)
2.3	Tlogelo - go tlogetswe 'di' mo go 'koma' boemong ba go nna 'dikoma' go tlisa go kibakibela ka bonako ga morumo le moretheto ga mola/ go oketsa lebelo la moribo le moretheto ga mola.	(2)
2.4	Maikutlo a kutlobotlhoko ka a utlwisitswe botlhoko ke motho yo o ngadileng fa gaabo, a inaya naga ka a sa nke a gopola gae.	(2)
2.5	Ke ithutile gore o se tlogele bagaeno ka gonne mathata fa a le teng a tshwanetswe go rarabololwa sentle ka puisano, e seng go ngala legae o ya go sa itsiweng.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 3: LEBOKO LA SENGALAMOTSE (EXILE)

3.1	Kobiso- go thagisa maikutlo a gore mmokiwa o ne a se na bagaabo kwa a neng a le teng.	(2)
3.2	Le ntshusumeditse gore ke se tshware dilo ka pelo, ka ngala legae. Mathata fa a le teng re a rarabolole ka go a buisanela.	(2)
3.3	Molato wa gago o tloga o go bolaya.	(2)
3.4	'Khutsanyana wee'	(2)

3.5	O huraletse bagaabo/ Gaabo go tlhona/ A tle go seka melato ya gagwe gore e tle e rarabololwe.	(2) [10]
-----	---	-------------

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO YA LEBOKO: LENTSWE LA MOIPOLAI

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

- Matseno
 - Kgodiso ya gagwe
 - Phetogelo ya lefatshe
 - Tshwaromakgwakgwa
 - Tshwetso ya gagwe
 - Bokhutlo
-
- Mo lebokong le, mmoki o tlhagisa maikutlo a kutlobotlhoko e e tlisitsweng ke go tlhanogelwa ke lefatshe.
 - Le fa mmoki a gopola ka moo a goditsweng ka teng ke bagolo ba gagwe, botshelo bo ne ba simolola go mo fetogela, ra nna le mogopolo wa go ipolaya. O batla go ipolaya mme ga a batle batho ba sale ba rwea ba bangwe molato wa gagwe le mororo ba se na molato.
 - Mathata a gagwe ke gore batho ba mo kaya e le noga, a sena nnete. O sebiwa ke batho botlhe le boesengmang tota! Ka mokgwa o a sebiwang ka teng, go mo utlwaletse, go mmabaletsa, e kete o babiwa ke sebaketsane.
 - Ga a itumelele tshwaro makgwakgwa e a e amogelang mo lefatsheng.
 - Ga go na kagiso, go tletse tshole le dikgotlhang tse a sa di rateng. O a nyatsiwa le go gatelelwa.
 - O ikana fa lefatshe le ka se tlhole le mmona ka le mo utlwisitse botlhoko thata, le mo ganne.
 - O ipolelela gore fa ba ka bo ba itse go ipuelela, ba itse puo go tshwana le babolai ba bona, ba ka bo ba sa gatelelwe.
 - Ruri ke mathata ka le kwa mapodiseng ba sa kgone go isa selelo sa bona kgo tlhagisa kgatelelo ya bona.

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 2: LEBOKO LA LENTSWE LA MOIPOLAI

2.1	Tshwaromakgwakgwa ya mmoki mo lefatsheng.	(2)
2.2	Tlhatlagano ya mafoko– go gatelela gore Bakgatla ba se nne le pelaelo ya gore o ipolaetse eng.	(2)
2.3	Maikutlo a kutlobotlhoko – O utlwiwa botlhoko ke kgatelelo e a itemogelang yona mo lefatsheng.	(2)
2.4	Mothofatso – Lefatshe le neetswe maemo a setho ka mmoki a bua le lona, a le laela gore ga le kitla le tlhola le mmona.	(2)
2.5	Ke ungwile gore ke se letle mathata go neela mogopolo wa go ipolaya/ke batle thuso ke se inyatse. (Dikarabo tsa dipotso tsa mothale o, tse di batlang boikakanyetsi ba gago, o ele tlhoko gore di maleba.)	(2)

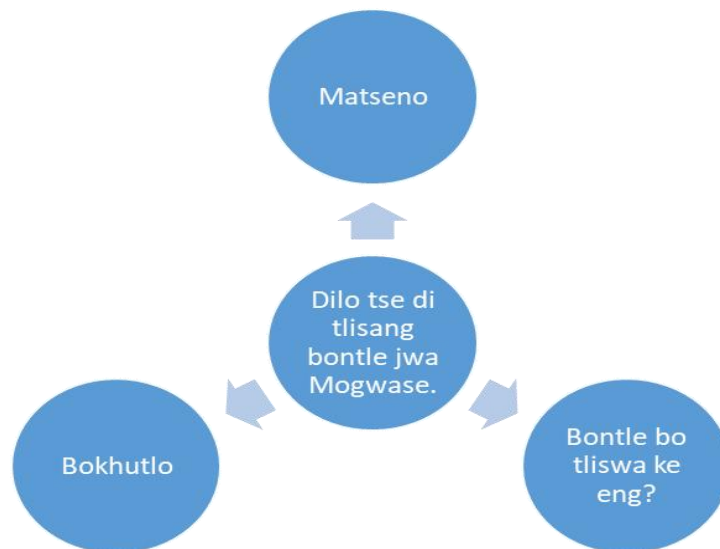
KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 3: LEBOKO LA LENTSWE LA MOIPOLAI

3.1	Tshwaromakgwakgwa ya mmoki mo lefatsheng	(2)
3.2	Poeletsomodumo ya tumammogo 'I' Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.	(2)
3.3	Ka batsadi ba me ba ne ba ntlhokometse, ba mphedisa sentle.	(2)
3.4	Tshwantshanyo. Ka tiriso ya 'jaaka'	(2)

3.5	Gore ke kgone go emeleana le mathata ka sengwe le sengwe se na le bokhutlo.	(2) [10]
-----	---	-------------

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO: LEBOKO LA MOTSE WA MOGWASE
---	--

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

- Mmoki o tthalosa gore motse wa Mogwase ke motse o bontle jwa ona bo tlhokisang batho mafoko. O tthalosa gore bontle jwa ona bo dira gore batho ba sale ba bo makaletse.
- Mmoki a re bontle jwa motse wa Mogwase bo dirwa ke gore o ikadile fa tlase ga dithaba tsa Bakgatla.
- Mmoki o tthalosa gore bontle jwa motse wa Mogwase bo bonagala thata mo mosong fa letsatsi le tlhaba, marang a a o gasitse.
- Mmoki o tthagisa gore bontle jwa motse wa Mogwase bo dirwa ke matlo a magolo a a agilweng mo motseng.
- Mogwa o matlo a a agilweng ka teng go dira gore go dumelwe gore ke motse setoropo.
- Mmoki o tthagisa fa bontle jwa Mogwase bo tliwa ke batho le dikolo, medumo le medungwana.

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 2: LEBOKO LA MOTSE WA MOGWASE

2.1	Bontle jwa motse wa Mogwase	(2)
2.2	Go bua go le gonnye./Ke na le bopaki jo bonnye.	(2)
2.3	Neeletsano - go tswetsa kakanyo ya gore motse wa Mogwase o agilwe mo tlase ga dithaba tsa Bakgatla.	(2)
2.4	A boitumelo jo bo tlisiwang ke bontle jwa motse wa Mogwase.	(2)
2.5	Ke ithutile gore motse wa Mogwase ke motse o montle o o itharileng mo thabeng tsa Bakgatla.	(2) [10]

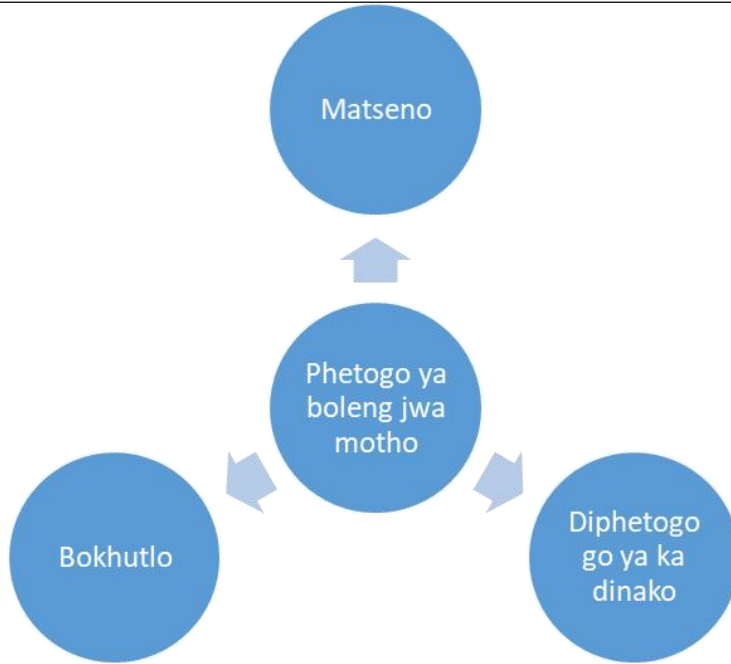
KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 3: LEBOKO LA MOTSE WA MOGWASE

3.1	Tlhatlagano - go gatelela gore Mogwase ke lefelo le le nang le dilo tsoitlhe.	(2)
3.2	Ya rate le go nna le kgatlhego ya go nna kwa motseng wa Mogwase./Ke batle go tsaya karolo mo tlhokomelong ya motse wa gaetsho.	(2)
3.3	Ke rata go tshwaela go le gonnye/ke rata go bua go le gonnye.	(2)
3.4	Fa o batla go akgola bontle ba ona, o o jele nala mo phakeleng.	(2)
3.5	Matlo a magolo/ dikolo/diintasetari/molao/bophepha le gore o agilwe mo tlase ga dithaba.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 1: TLHAMO: LEBOKO LA BOTSOFE

Letlhomeso/Mmapa wa dikakanyo

- Tlhagi so e e ren g bol en g ba mo tho bo fetog a go

ya ka dinako ke boammaaruri bo bo ka se ganediweng ka gope. Boleng ba motho bo fetoga go ya ka dikgato tsa kgolo tse a itemogelang tsona.

- Mmoki o tlhagisa fa ba simolotse e le bašwa, ba itekanetse. Ka nako e, ba ne ba na le boleng, ba kgona go tlola ka ba ne ba na le thata ya go dira. E kile ya nna batlhabani, ba amogelwa ka meduduetso fa ba tla ba fentse. Gompiano botsofe bo iteleketse, ga ba sa tlhola ba kgona tse ba neng ba di kgona mo malobeng. Ba latlhegetswe ke boleng mme a re fa e ka bo e le bontšhwe ba ka bo ba le basetlha. Se se bontsha gore, boleng ba motho bo fetoga go ya ka dinako.
- Mmoki o tlhagisa fa ga jaana e le bannabagolo, ba sa tlhole ba na le maatla. O kaya fa mebele ya bona e le sentlhaga sa ditlhabi, fa ba tsoga ba kua mekgosi. Meriri ya bona ga e sa tlhole e le mentsho, e mesweu ka mmala. Ba tsamaya ka tshegetso ya dithobane ka ntlha ya fa mangole a bona a sa tlhole a kgona. Se se bontsha gore boleng ba motho bo fetoga go ya ka dinako.

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 2: LEBOKO LA BOTSOFE

2.1	Diphetogo tse di tlholwang ke bogodi./Ngongorego ka botsofe/bogodi.	(2)
2.2	Tshwantshanyo - go tshwantshanya mmala wa meriri ya batsofe le mmala wa mašwi go bontsha bosweu jwa yona.	(2)
2.3	Se sa feleng se a bo se tlhola./Mmele wa motho o fetoga go ya ka maemo a kgolo.	(2)
2.4	Mangole a bona a a gwetlha, ga a sa tlhole a tiile.	(2)
2.5	Poeletsomafoko - go gatelela gore ba goeletsa kwa godimo ka ntlha ya ditlhabi.	(2) [10]

KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA 3: LEBOKO LA BOTSOFE

TIRWANA 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

3.1	Diphetogo tse di tlholwang ke bogodi./Ngongorego ka botsofe/bogodi.	(2)
3.2	Ke ka ntlha ya gore le na le mela e le somenne.	(1)
3.3	Batsofe ba na le ditlhabi fa bašwa ba se na tsona./Batsofe ga ba sa tlhole ba na le boleng fa bašwa ba na le boleng/Batsofe ga ba sa tlhole ba na le maatla a go dira fa bašwa bona ba na le ona. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)	(2)
3.4	Fa ba ka bo ba tshwantshanngwa le bontšhwe ba ka bo ba setse ba le ba setlha.	(2)
3.5	Tlogelo ya 'tlhogo 'di' mo go 'thobane' boemong jwa 'dithobane' le thuanyi tllaodi 'tse di' mo go 'kima' boemong jwa 'tse di kima' go tliša go kibakibela ka bonako ga moribo le morethetho/go oketsa lebelo la moribo le morethetho mo moleng.	(1)

3.6	Le dirile gore ke dirise nako ya me ya bošwa nako e santse e le teng.	(2) [10]
-----	---	--------------------

KAROLO YA E

Dipotso tsa go tlhatlhoba

ELA TLHOKO: Lemoga gore ke dipotso fela tsa poko

LENAANE LA DITENG

- TSEBE E E TLA LETLA BARUTWANA GO TLHOPHA DIPOTSO TSE BA BATLANG GO DI ARABA KWA NTLE GA GO BUISA PAMPIRI YOTLHE.
- TLHOPHA DI LE PEDI FELA MO DIPOTSONG TSE DI FA TLASE.

KAROLO YA A: POKO		
Poko e e tlaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI fela.		
1. Tshwene	Potso ya tlhamo	10
KGOTSA		
2.	Dipotso tse di khutshwane	10
KGOTSA		
3. Loso lwa ga rra	Dipotso tse di khutshwane	10
KGOTSA		
4. Botsotsi	Dipotso tse di khutshwane	10

KAROLO YA A: POKO

MELODI YA POKO - R.M.Ramogoshi

Dipotso di tlaabodiwa go tswa mo mabokong a le mane a a tlaotsweng, le le lengwe le le sa tlaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso dingwe le dingwe di le pedi go tswa mo mabokong a a tlaotsweng e le tsela ya go tlhatlhoba fa o tthalogantse sentle se se tlhagisitsweng mo kaeding e.

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	5-6	4	3	2	0-1
<p>-Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tthaloganya setlhangwa</p> <p>6 MADUO</p>	<p>-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo</p> <p>-Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong</p> <p>-Go tthaloganya setlhangwa le leboko go go manontlhotlho</p>	<p>-O bontsha go tthaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle</p> <p>-Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha</p> <p>-Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsotlhe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse</p> <p>-Go tthalogangwa ga mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo</p> <p>-Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo</p> <p>-Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha</p> <p>-Tthaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng</p> <p>-Ga go na dintlha dipe tse di tshegetsang setlhogo</p> <p>-Tthaloganyo e e tthaelang ya mofutakwalo le leboko</p>	<p>-Setlhogo ga se a tthalogangwa</p> <p>-Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko</p> <p>-Morutwana ga a kgona go tthaloganya mofutakwalo le leboko</p>
KAGEGO LE PUO	4	3	2	1	0-1

<p>POPEGO, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso</p> <p>PUO, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong</p> <p>4 MADUO</p>	<p>-Popego e e lomaganeng</p> <p>-Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle</p> <p>-Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgathisa, di nepagetse</p> <p>-Gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puiso</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano</p> <p>-Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago</p> <p>-Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego</p> <p>-Tlhamo e tlhoka kelelo e e bopegileng sentle ya tlhaloganyo le tomagano</p> <p>-Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi</p>	<p>-Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng</p> <p>-Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle</p> <p>-Diphoso tsa puo di a bonagala</p> <p>-Segalo le setaele tse di sa nepagalang</p>	<p>-Popego e supa</p> <p>-Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng</p>
---	---	---	---	---	--

ELA TLHOKO: Fa motlhatlhojwa a ikgatholositse diteng gotlhelele, mme a kwala tlhamo ya boitlhamedi, a Diteng, Popego le Puo di abelwe maduo.

BAKWADI:

Mokhine Mmauki Elizabeth:.....

Aphane Mampa Mampa

Mooa Phala

Lekome Botsang

Modisane Dumelang:.....